

TEK PARTİ DÖNEMİNDEKİ VERGİ POLİTİKALARININ HABER, YORUM VE KARİKATÜRLERE YANSIMASI

Dr. Öğr. Üyesi Yücel SARI

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi İletişim Fakültesi
Yeni Medya ve İletişim Bölümü
Orcid ID: 0000-0002-6585-0984, yucel.sari@yeniyuzyil.edu.tr

ÖZ

Kalkınma için, milli ekonomi ilkesi çerçevesinde sanayide, tarımda ve ticari yaşamda üretim yapacak devlet destekli girişimci bir sınıfın oluşmasını hedefleyen ve kalkınmayı bu yolla gerçekleştirmeyi düşünen genç Cumhuriyet iktidarları, uyguladıkları tüm vergi politikalarının merkezine emeğiyle çalışan kesimi oturtmuşlardır. Fakat çalışanın sermayeye tapulandığı bu sistem daha emekleme evresindeyken, 1929'da tüm dünyayı kasıp kavuran ekonomik buhran çıkmıştır. Ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı Türkiye bu krizden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Hükûmet, ekonomik bunalımı gerekçe göstererek yine ücretli kesim üzerinden çeşitli vergilere başvurmuştur. Ancak bu düzenlemeler, aynı dönemde aynı vergi konusu üzerinden çifte vergilemeye yol açarak, sadece emeğiyle kazananların cezalandırmasının ötesine geçememiştir. İkinci Dünya Savaşı koşullarının yarattığı darlıkta ise bu kez varlıklıları hedef alan hükûmet, "Olağanüstü savaş koşullarında, olağanüstü kazanç ve serveti vergilemek" diye dillendirdiği Varlık Vergisi Kanunu'nu çıkarmıştır. Bu çalışmada, Varlık Vergisi'ne giden yolda genç Cumhuriyet iktidarlarının uyguladığı vergi uygulamalarının dönem basınının haber, yorum ve karikatürlerine yansıma biçimleri ele alınmıştır. Gazete ve dergi arşiv taraması yapılmış, içeriklerin vergi uygulamalarını destekleyip desteklemedikleri araştırılmıştır. Bulgular, dönemin sosyo-ekonomik gerçekleriyle birlikte sunularak karşılaştırma yapılmıştır. Muhalif birkaç yayın dışında iktidara yakın gazetelerin büyük oranda vergi uygulamalarını destekledikleri, konu hakkında hükûmet tarafından yapılan tüm resmi açıklamaları koşulsuz yayımlayarak kamuoyunu etkilemeye çalıştıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Varlık Vergisi, Karikatür, Muhalif basın

Sarı, Y. (2022). *Tek Parti Dönemindeki Vergi Politikalarının Haber, Yorum ve Karikatürlere Yansıması*. Yeni Yüzyılda İletişim Çalışmaları Dergisi, 3(4) ss: 6-33.

Geliş Tarihi: 07.10.2021
Kabul Tarihi: 25.12.2021
ISSN: 2757-7007

REFLECTION OF TAX POLICIES IN THE SINGLE PARTY PERIOD ON NEWS, COMMENTS AND CARICATURE

Dr. Faculty Member Yücel Sari

Yeni Yüzyıl University Faculty of Communication
New Media and Communication Department
yücel.sari@yeniyuzuil.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-6585-0984

ABSTRACT

The young republican governments, aiming to create a state-supported entrepreneurial class that will produce in industry, agriculture and commercial life within the framework of the national economy principle for development and thinking of realizing development in this way, placed the working class at the center of all tax policies they implemented. However, while this system, in which the employee was entrusted with capital, was still in its infancy, the economic depression that swept the whole world broke out in 1929. Turkey, whose economy is largely based on agriculture, has been one of the countries most affected by this crisis. The government applied to various taxes on the wage earners, citing the economic crisis as a reason. However, these regulations led to double taxation on the same tax issue in the same period, and could not go beyond the punishment of those who earn only by their labor. In the narrowness created by the conditions of the Second World War, the government, targeting the wealthy this time, enacted the Wealth Tax Law, which it called "taxing extraordinary earnings and wealth under extraordinary war conditions". In this study, the reflection of the tax practices of the young republican governments on the news, comments and caricatures of the press of the period on the way to the Wealth Tax is discussed. Newspaper and magazine archives were scanned and it was investigated whether the contents supported tax applications. The findings were compared with the socio-economic realities of the period. Except for a few dissenting publications, it has been observed that newspapers close to the government largely support taxation practices and try to influence the public by publishing all official statements made by the government on the subject unconditionally.

Keywords: Wealth Tax, Caricature, Opposition Press

Received: 07.10.2021

Accepted: 25.12.2021

ISSN: 2757-7007

GİRİŞ

1925 yılında Aşar Vergisi'nin kaldırılması genç Cumhuriyet'in en önemli kaynağından yoksun kalmasına neden olmuş, 1926 yılında bazı dolaysız vergiler yürürlüğü konularak ve ayrıca bazı vergilerin oranları artırılarak bu açık giderilmeye çalışılmıştır. Ancak devlet bütçesi aşarın kaldırılmasıyla hem büyük bir gelir kaybına uğramış hem de o dönemde nüfusun yaklaşık yüzde 70'i tarımla uğraştığından, bu kesim vergi dışına çıkarıldığı için ekonomide vergi yükü tamamen kentli emekçi nüfusun sırtına yüklenmiştir. Çünkü hükûmet 28 Mayıs 1927 tarihli Sanayi Teşvik Kanunu ile bir yandan yerli sanayinin korunması amacıyla büyük işletmelere hammadde ithalatında gümrük vergisini kaldırmış, diğer yandan da sanayi yatırımı yapacak işletmeleri bazı vergi, ruhsat ve damga resminden muaf tutmuştur (28 Mayıs 1927 tarih ve 1055 Numaralı Teşviki Sanayi Kanununa Müzeyyel Kanun, 1933, s. 817).

Bu atılım ve çabalara rağmen yeterli sermaye birikimini bir türlü sağlayamayan ülke, sanayisini güçlendiremediği gibi, 1929'da tüm dünyayı etkileyen ekonomik krizin içine dalmıştır. Türk Lirası serbest kur rejimi ile bağlı olduğu İngiliz Sterlini karşısında hızla değer kaybetmiş, tarım ürünlerinin fiyatları tüm dünyada düştüğünden ekonomisi tarıma bağlı olan ülkede ekonomik kriz kaçınılmaz olmuştur.

1 Eylül 1939 sabahı ise her şey daha da değişmiştir. Alman orduları 3 koldan Polonya üzerine taarruza geçmişlerdir (Almanya-Polonya'yı İstilaya Başladı, 1939, s. 1). İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı olarak kabul edilen bu harekâttan hemen sonra İngiltere ve Fransa Almanya'ya karşı birer ultimatom vermiştir. Almanya ultimatomu cevap vermezken, İngiltere ve Fransa 3 Eylül 1939'da Almanlara karşı savaş ilan etmiştir (Polonya'ya Tayyare Hücumları Arttırıldı , 1939, s. 1). Ardından Avrupa'nın birçok ülkesi 14 Ağustos 1945'te Japonya'nın Müttefiklere koşulsuz teslim olmasına kadar, uzun, acılı ve kanlı bir savaşın

içinde kendilerini bulmuşlardır (Japonya Dün Kat'i Şekilde Teslim Oldu, 1945, s. 1).

Başbakan Dr. Refik Saydam, 11 Eylül 1939 tarihinde Türkiye'nin savaştaki durumunu, "Harbin haricindeyiz ve bize bulaşacak inkişaf lar göstermemesi temennisindeyiz" (Başvekil, Dün Türkiye'nin Vaziyetini Etraflı İzah Etti, 1939, s. 11) diyerek açıklamış olsa da, ekonomisini bir türlü rayına oturtamamış, halkının yoksulluk sınırında yaşadığı ülkede savaşın etki ve sonuçları hızla kendisini göstermiştir. Buna ek olarak, savaş süresince ortaya çıkan siyasal ve ekonomik sorunlar, diğer yandan tek parti iktidarının politika ve uygulamalarının yarattığı olumsuz sonuçlar, Türkiye'nin yakın dönem siyasal tarihinin en tartışmalı girişimlerinden birini oluşturan Varlık Vergisi uygulamasını doğurmuştur.

Ne var ki, 11 Kasım 1942 tarihinde kabul edilen 4305 sayılı "Varlık Vergisi Hakkında Kanun" uygulanma biçimiyle gerek iç ve gerekse dış kamuoyunda hâlâ tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Birinci maddesi "Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalâde kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere (varlık vergisi) adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir" (Varlık Vergisi Hakkında Kanun, 1942, s. 3695) diyen bu kanunla genç Cumhuriyet, kişisel servet sahibi olan yurttaşlarından bir defaya mahsus vergi tahsil ederek, ekonomisini toparlamaya çalışmıştır.

Fakat fazla düşünülmeden hazırlanan ve uygulamasında yanlı davranılan bu kanun mükelleflerine acı faturalar ödetmiştir. Ancak bu kanunun ömrü uzun olmamıştır. Dışarıdan gelen baskılar sonucu 17 Mart 1944 tarih ve 4530 sayılı "Varlık Vergisi Bakayasının Terkinine Dair Kanun" ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu özelliğiyle de Cumhuriyet döneminde çıkarılan kanunlar arasında ömrü kısa, ama sonuçları ağır olan bir kanun macerası olarak tarihe kazınmıştır.

Bu çalışmada, Varlık Vergisi'ne giden yolda genç Cumhuriyet iktidarlarının uyguladığı

vergi uygulamalarının, dönemin gazetelerinin haber, yorum ve karikatürlerine nasıl yansıdığı ortaya konulmaktadır. Konu kapsamında, o dönemde ülkede uygulanan vergi politika ve uygulamaları literatüre dayalı olarak verildikten sonra, yansımaları söz konusu yıllarda yayımlanan gazetelerin incelenmesiyle ortaya konulmuştur. O dönemlerde yayımlanan gazetelerin hemen hemen hepsi tek parti hükümetlerini koşulsuz desteklediklerinden ve iktidarın bazı olumsuz uygulamalarını olumlu göstermeye çalıştıklarından ya da bunları haber, yorum ve karikatürlerine aktardıklarından, gerçek bilgilere ulaşma adına herhangi bir örnekleme gidilmemiştir. İlgili yıllarda yayımlanan gazeteler taranarak bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Genel olarak muhalif yayın yapan Orak-Çekiç, Yarın (ki ömürleri kısadır) ve Son Posta (belli dönem muhaliftir) gazeteleri ile hükümet yanlısı yayın yapan Akşam, Zaman, Vatan, Tasviri Efkâr, Ulus, İkdâm, Hakimiyet-i Milliye, Bugün, Haber ve Tan gibi gazeteler incelenmiştir.

1. VARLIK VERGİSİ'NE GİDİLEN YOLDA CUMHURİYET EKONOMİSİNDE YAŞANANLAR

Osmanlı Devleti'nden ağır dış borçlarla yüklü kötü bir ekonomi mirası devralan genç Cumhuriyet, kalkınma düşüncesinin temelini sanayi sektörünü oturtmuştur. Ancak ortada sanayi için ne gerekli bir sermaye birikimi ne de sanayi ile ilgili bir işletme olduğundan oldukça sıkıntı çekmiştir. Daha çok kol ve hayvan gücüne dayalı, son derece ilkel üretim yapan bir tarım, bunun yanında belli başlı insanların egemenliğinde toplanmış, ticari ve sanai faaliyetler için yeterli birikimi olmayan, daha çok esnaf kimlikli sermayedarla pek de ileri gidilememiştir.

Zaten 1927'de yapılan sanayi sayımı rakamları da bunu açıkça ortaya koymuştur. Sayımın sonuçları ülkede başta İstanbul olmak üzere İzmit, Bursa, Balıkesir, Manisa, Denizli, Gaziantep, Kastamonu ve Ankara'da 256.855 çalışanı ile toplamda sadece 65.245 işletmenin yer aldığını göstermiştir.

İlkel bir üretime sahip olan bu sanai kuruluşlarının yüzde 95,68'i el sanatlarıyla meşgul küçük işletmelerden oluşurken, sadece yüzde 4,32'sinde motor kullanımı yer almıştır. Üstelik bunların yüzde 43,59'u tarımsal ürün işletmeleri olup, yalnızca yüzde 21'i, 4 ve daha fazla işçi çalıştıran küçük kuruluşlardır (Cillov, 1956). Bu ise Osmanlı Devleti'nin 1915'teki -müessese sayısı 264 olup, 14.070 işçi- (Ökçün, 1997, s. 14) ve Cumhuriyet'in 1921 sayımlarından-toplam tezgâh sayısı 33.058, işçi sayısı 76.216- (Demirel, 2015, s. 28-29) çok daha ileri gidilmediğini göstermiştir.

Dönemin en önemli sektörü olarak nitelendirilen tarım sektörüne gelince, o da sanayiden farklı olmamıştır. 1927 ziraat kayıtlarına göre ülkemizde o tarihte 1 milyon 751 bin 239 çiftçi ailesi mevcut olup, geçimini çiftçilikten sağlayan nüfus 9 milyon 145 bine yaklaşmıştır. Bu ise çiftçilerin tüm nüfusa oranının yüzde 67,7'ye ulaştığını göstermiştir. Bunun yanında o tarihte Türkiye'de tarımda makineleşmenin oldukça zayıf olduğu ortaya çıkmıştır (1.187.004 karasaban, 210.794 pulluk ve sadece 15.711 ziraat makinası sayılmıştır) (Cillov, 1970, s. 35). Üretilen buğday miktarında da farklı bir durum gözlenmemiştir. 1928-1929 üretim yılında Türkiye'nin buğday üretimi 1,961 milyon tonda kalmıştır (İnci, 2013, s. 276). Üstelik buğday fiyatları hızla düşmüştür.

Ayrıca yapılan araştırmalar ülkede tarımla uğraşanların yeteri kadar toprağa sahip olmadıklarını, eldeki imkânlarla ekebildikleri toprağın da oldukça az olduğunu göstermiştir. Örneğin, 1930 sonlarına doğru yapılan bir toprak sayımına göre, ülkede hanelerin yüzde 36,7'sinin 20 dönümden küçük arazi parçalarına sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Yine 500 dönümden az toprağa sahip olan hanelerin işlenebilir alanın yüzde 86,3'ünü elinde tuttukları, geri kalan (1,1 milyon üzerinde) 3 bin ailenin yüzde 14'ünü ekip biçtiği tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmaya göre 1,1 milyon işletmenin yüzde 99,7'si 50 dönümden az, yüzde 88,7'si ise 100 dönümden az toprağa sahiptir. 1927'de Türkiye çapında yapılan bir

başka araştırmaya göre de, aile başına işlenen ortalama toprak miktarı 25 dönüm olarak gerçekleşmiştir. En yüksek ortalama (40,5 dönüm), pamuk tarımı yapılan güney bölgesindeyken, çoğunlukla emekyoğun ürünlerinin ekildiği Karadeniz Bölgesi'nde ise bu ortalama 14,9 dönüm olmuştur. Haliyle bu bölgesel çeşitlenmeler, görünürdeki toprak dağılımı eşitsizliğinin, ürün teknolojisi ve toprak verimliliğindeki bölgesel farklılıklar aracılığıyla azaldığına işaret etmiştir (Akbaş, 2017, s. 6).

O günlerde köylülerin çektiği sıkıntılar Orak-Çekiç mecmuasının sütunlarına şöyle yansımıştır:

“Satmamak için tek bir çaresi vardır: kredi aramak (yani borç almak) borcu murabahacılar, silmeciler verir. Bir sene daha fena mahsul olursa köylü büsbütün borçlanır ve nihayet hem öküzü satılır, hem toprağı, kendisi gündelikçi veya ortakçı olur. Az çok borçla harçla işini görebilenler ise sefalet içinde kalır. Çünkü mahsulün en büyük kısmı murabahacılar gider. En kıymetli bir ziraat şubesi olan tütüncülükte de köylünün hali öyledir. Köylüsü 170 kuruş edecek bir tütünü vaktinden ewel, belki daha eğilmeden, 60 kuruştan murabahacıya satmak mecburiyeti vardır. Mahsulün ancak sülüsünden biçare köylü istifade ediyor, bu da zahmetine değmez ve onu yaşatmaya kâfi gelmez. Ziraat Bankası ise köylü parasıyla vücut bulduğu halde pek fena şeraitle para ikraz ediyor. Bankadan yalnız zenginler istifade ediyor. Bunlar da bu bankadan aldıkları para ile murabahacılık ediyorlar, köylüyü soyuyorlar” (Köylünün Dertleri, 1925, s. 2).

Bir de ucuz üretim için karasabana mahkûm edilmiş bu insanlar, en ufak iklim şartlarından bile etkilenip, aletlerini, istihsal (üretim) vasıtalarını, bunların en mühimi ve yegâne kıymetleri olan öküzlerini bile satmaya mecbur kalmışlardır (Köylünün Dertleri, 1925, s. 2). Necmettin Sadık 30 Mayıs 1929 tarihinde yazdığı başmakalesinde, bu durumu, “... Toprak bereketi ise, bizde sade tesadüfe, havanın keyfine bağlıdır. Demek

ki, bu vaziyette iktisadi refahımız bulutların keyfine tâbiidir” diye ifade etmiştir (Birinci İş, 1929).

Yine bu yıllarda işçilerin durumları da farklı olmamıştır. Ülkede milli ekonomi ilkesi çerçevesinde devlet destekli bir girişimci sınıf oluşturmayı ve bu yolla kalkınmayı hedefleyen hükûmet, “mümkün olduğu kadar ucuza mal etmek ve pahalıya satmak” için ameleyi, köylüyü, rençperi tasavvurun dununda (altında) ücretlerle çalıştırmayı bir politika olarak benimsemiştir. Üstelik “bu çalışan kitleleri kendi yaptıkları mal, hâli fiyatlarla satın almaya mecbur etmek için, ecnebi emtiası üzerine yüksek gümrük resimleri (vergileri) koyarak fiyatlarını” artırmıştır (Hükümetin Amele Siyaseti, 1925, s. 1).

Milli sermayeyi destekleme adına yapılan bu uygulama ithalatı kısıtlarken, yerli üretimin yetersizliğinden piyasalara yokluk olarak yansımıştır. Fiyatlar hızla artmış, beraberinde stokçuluk ve karaborsacılık ortaya çıkmıştır. Bu durumda aylık 30 lira ve altında bir ücretle çalışan işçiler (Muhterem Gazetemize, 1925, s. 4) örneğin günde 13 saat çalışan ve yevmiye olarak günde 60, 80, 100 kuruş kazanan bir demiryolu işçisi cuma günleri tatil olduğundan yevmiye de alamamaktadır (Bir Mektup, 1925). Yine ülkede sayıları yüzbinleri geçen ve vassati maaşları 30-35 lira arasında değişen bir sınıf; küçük memurları yaşayamaz hale getirmiştir (Küçük Memurların Maaşları, 1925, s. 2).

“Gimon Efendi Ayvansaray değirmeninde Türkiyeli ameleyi beygir gibi döndürürken”; “Para değirmeni”; “Türkiyeli ameale”, Orak-Çekiç, 5 Şubat 1925, S. 3, s. 1

Emekçiler için hiçbir politikası bulunmayan “Hükûmetin ve hükûmet partisinin etrafını alan Anadolu burjuvazisi, istiklal mücadelesinin galeyana getirdiği milliyetperverlik hislerini, nakde tahvil etmek; ve bu vasıta ile büyük sermayedar mevkiine yükselmek gayesi arkasından” koşmuşlardır. Haliyle, “Bu gayenin husulü milliyetçi bir iktisad siyaseti tatbikine mütevakıf (bağlı)” olduğundan hükûmet “amele ve köylü kitlelerini istismar etmek hakkını, milli burjuvazinin taht-ı inhisarına (tahsis etme)” keyfiyetini kendine görev bilmiştir (Hükümetin Amele Siyaseti, 1925, s. 1).

Halk Fırkası'nın “mandası” yani himayesi altında amele firkasının hali, Orak-Çekiç, 21 Kânun-ı Sani 1925, S. 1, s. 1

Ancak Cumhuriyet hükûmetlerinin emek istismarı üzerine kurdurdukları politikalar, ne yazık ki tarımın ve sanayinin ilkel olması, her iki alanda yeterli sermaye birikiminin bulunmaması, iç ve dış pazarların yeterince düzenlenememesi, tarım ürünlerinin pazara sunulmasındaki nakliye problemleri ve yerli üretimin ucuz ithal ürünlerle rekabete girememesi gibi birçok sebepten dolayı başarıya ulaşamamıştır:

Köylü: “- Yahu bizim de malımız var. Şunları da al! Çürüyecek. Mahvoluyoruz.”
Kumpanya: “- Alamam! Bundan bana ne? Vagon yok!”
“Ve bundan başka trene 3 kuruşa konan mal iki adımlık yol için için böyle 35 kuruşa fırlar. Köylünün malı geri döner.”
“Kavunlar kaç kuruş?”; “- 40”; Ne kadar pahalı yahu! Nasıl alınır be?; “- Ne yapalım onu Şark şimendifer kumpanyasına sor! Biz elimiz kolumuz bağlı oyuyoruz.”
Yarın Gazetesi, 24 Temmuz 1931, S. 571, s. 1.

1.1. Tüketici Fiyatları ve Türk Lirası Değer Kaybı

O dönemde ekonomiyi yönetmede zorlanan hükûmet, piyasalardaki hâkimiyetini kaybettiğinden her şeyin fiyatı hızla artmıştır. Örneğin 1929’un başında et ve sebze fiyatları yüzde 50 oranında artmıştır (Son Günler Zarfında Et, Sebze Fiyatları Yüzde 50 Yükselmiştir, 1929, s. 1). Pırasanın okkasının bile 15 kuruşa çıktığı bu yıllarda, (Bu Sene Pırasanın Okkası 15 Kuruşa Çıktı, 1929), gazeteci Yunus Nadi’ye göre et eskiden 5 kuruşken 150 kuruşa çıkmıştır. Yine ekmek 1 iken 18, beyaz peynir 5 iken 120, kaşar peyniri 12 iken 240, fasulye 1,25 iken 55, zeytinyağı 3 iken 70, sadeyağ 8 iken 250 kuruş olmuştur. Eskiden bu 7 kalem mala 35 kuruş veren bir kişi, 903 kuruş vermek durumuna gelmiştir (Pahalılığı Yapan Yalnız Paramızın Düşüklüğü Değildir, 1929).

“Şehreminin etler hakkındaki beyanatından sonra” “Tabelelerde son tadilat!..”, Akşam Gazetesi, 19 Nisan 1929, S. 3778, s. 1

“Süt 35 Kuruş”
“- 35 kuruşa süt!. Bu ne pahalılık?...”
“- Tabii birader, bu semtte su azdır!...”, Akşam Gazetesi, 24 Haziran 1930, S. 4202, s. 1

Ancak çalışanların tüm fedakârlıklarına karşın 1929'un başında ülke Türk Lirası'nın değer kaybı ile çok ciddi bir cari hesap açığı vermiştir. O yıllarda Türk Lirası, serbest kur rejimi ile 1925'ten beri altın standardına endekslenen Sterlin'e eşitlendiğinden, bu değer kaybı ülkede panik havası yaratmıştır. Örneğin Şubat 1925'te İngiliz Sterlini 870'ten 920'ye fırlamıştır (Ekmek (20)'ye Çıktı, 1925, s. 2). Bu 11 Ocak 1929'da 999 (İngiliz Lirası, 1929), 2 Haziran 1929 tarihinde 1028 kuruşa yükselirken, Altın da 883 kuruşa çıkmıştır (İngiliz Lirası 1028, 1929, s. 1). Türkiye'de Lozan'la beraber Düyun-u Umumiye kaldırıldığından ve para piyasalarını düzenleyecek herhangi bir merkez bankası bulunmadığından, devletin piyasalar üzerinde sinyoraj hakkını kullanması da mümkün olmamıştır. Ayrıca halkın içinde bulunduğu mali durum yeni vergilerin konulmasını ya da olanların artışını taşıyamayacağından, enflasyona müdahale etmek de imkânsız hale gelmiştir. Doğal olarak bu dönemde halkta ekonominin çöktüğü ve ulusal paranın elden gittiğine yönelik görüşler oluşmaya başlamıştır.

"İngiliz Lirası 1024,20"

"- Desene, bizim barem zamları üç günde güme gidi-verdi!", Akşam Gazetesi, 4 Haziran 1929, S.3821, s. 1

Türk Lirası'nın İngiliz Sterlini karşısında değer kaybı süreç içinde düşmeye devam etmiştir. Örneğin, Haziran 1929'da İngiliz Sterlini'nin yükselmesi piyasalarda tesirini hemen göstermeye

başlamış ve hayat pahalılığı yüzde 5 oranında artmıştır. Mesela bir hafta önce tam 15 liraya satılan Triyeste şekerleri 16 liraya çıkmıştır. Toptan piyasada hâsıl olan bu tereffü perakende fiyatlar üzerine daha çok tesir etmiştir. Ayrıca İngiliz parasının yükselmesi bütün ithalâtçıları olumsuz etkilemiştir. İthalât tacirleri aradaki farkı mallarının üzerine zam olarak yansıtmışlardır (İngiliz Lirasının Yükselmesinin Neticesi, 1929, s. 1).

Müşteri: "- Bu nasıl süt yahu, yalnız sudan ibaret?..."
Garson: "- Hayır efendim, içinde şeker de var! ...",
Cumhuriyet Gazetesi, 4 Ağustos 1930, S. 242, s. 1

O dönemde hükûmet tarafından malîyenin tetkik edilmesi için Almanya'dan getirilen ve raporu kamuoyundan gizlenen uzman Dr. Karl Müller'e (Alman Müller Raporu) göre ülkenin çektiği sıkıntıların nedenlerinden biri "tarıma yeterince önem verilmemesi" olarak tespit edilmiştir (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 1930, s. 13). İlkel yöntemlerle yapılan ziraat ürün kaybına neden olurken, ülkede harici ticaret açığına da sebep olmuştur. Bu açık 483 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Son Posta gazetesinin aktardığı şekliyle; "Muhtelif senelerin mukayesesinden anlaşılmaktadır ki, ticareti hariciyenin gelişimindeki eğilme son senelerde en ziyade ihracat aleyhinedir. İhracat 1929 senesindeki çoğalmadan sonra devamlı surette daralmış ve azalmıştır (M. Müller Raporunda Ne Diyor? Türk Parası Niçin Kıymetten Düştü, 1930, s. 8).

Traktör Meselesi: “- Ziraat hayatında traktör, sanayi hayatında şimendilerden daha önemlidir. Asıl traktör siyaseti lâzım, traktör!”, Son Posta Gazetesi, 26 Ağustos 1930, S. 31, s. 1

Üreticiden tüketiciye herkesin kaybettiği bu ortamda piyasalarda fiyatlar Ticaret Odası verilerine göre 1914 yılına göre 1929 yılının ilk yarısı rakamlarına göre 15 kat artmıştır. Doğal olarak Birinci Dünya Savaşı’ndan önce 100 kuruş altın parayla alınan herhangi bir eşya, Kanun-ı Sani (Ocak) ayında 155,4; Şubat’ta 155,5; Mart’ta 155,8; Nisan’da 153,4; Mayıs’ta 148,3 kuruşa alınabilmiştir (1914 Sene-sine Nazaran Hayat Pahalılığı 15 Misli Fazladır, 1929, s. 1). Haliyle enflasyonun sürekli arttığı bu ortamda halk her geçen gün fakirleşirken, sofrasına ekmek bile koyamaz hale gelmiştir (İngiliz Lirasının Yükselmesinin Neticesi, 1929, s. 1). Halkın bu haline hükûmete yakınlığı ile bilinen dönemin ruh ve sinir hastalıkları uzmanı Prof. Dr. Mazhar Osman şu çözümü getirmiştir: “Çok yiyenler çabuk ölürler” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930, s. 1).

“M. Osman B. çok yiyenlerin çabuk öleceklerini söylüyor”

“Üstat şu kaşığı ver de biraz da biz ölelim!”, Cumhuriyet Gazetesi, 20 Haziran 1930, S. 2197, s. 1

“- Ayol, duydun mu, az yemek insana yararmış?..”
“- Aldırma; eğer öyle olsaydı biz pehlivan olurduk bel..”, Akşam Gazetesi, 27 Haziran 1930, S. 4205, s. 1

1.2. 1929 Dünya Buhranı'nın Etkileri

1929 yılının sonlarında başlayan ve etkileri 1930 yılının sonlarında tam anlamıyla hissedilen ekonomik buhran, tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye’yi de etkilemiştir. Hükûmetin açıkladığı rakamlar her ne kadar ihracat ve ithalat dengesine işaret etmiş olsa da, meblağda gelir çok düşük kalmıştır. Çünkü kriz tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hammadde-tarım ürünleri fiyatlarını düşürmüştür. Haliyle dış ticaret haddi-toplam gelirden ülkenin aleyhine dönmüştür (Memleket İçinde Alış Veriş Genişletmek, 1935, s. 1). Ülke dışına çok ürün satılmasına rağmen az gelir elde edilmiştir. Üstelik ihracatçı hacimde çok mal gönderdiği için, az gelire karşı çok navlun ödemek zorunda kalmış ve zarar etmiştir.

“Hasta Adam’ın konsültasyonu” (Musavveri: Ramiz,

"Aydın mebusu Reşit Galip Bey'e ithaf)
Doktorlar: "- Buhran devam ediyor, önüne geçemezsek felâket!..", Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ekim 1931, S. 2669, s. 1

Bütün bunlar 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'yla Düyun-u Umumiyesi kaldırılmış, dış borçların ödenmesi planlara bağlanmış bir ülke için hiç de iyi olmamıştır. Osmanlı Düyun-u Umumiyesi'nin borçlarını kabulde oldukça cömert hareket eden ülke ne yazık ki ödemelerde zora düşmüştür. Bu konuda, "Bizi sıkıntıya sokanlardan bahsederken münhasıran Osmanlı Düyun-u Umumiyesi tediyyatını anlamalıdır. Diğer borçlar zaruri tediyyelerdir. Osmanlı Düyun-u Umumiyesinin ise iktisadi ve mali bünyemizdeki tesirleri barizdir. Biz bu nevi borçları kabulde beynelmilel misaller ve mikyaslar haricine cömert hâreket ettik. Halbuki bugün Düyun-u Umumiye istikbalimizi de tehdit istidadını göstermiştir" diyen Başbakan İsmet İnönü ileriki günler için büyük bir krizi müjdelemiştir (Gazetesi V., Milli Paramızın Korunması İçin, 1930, s. 1).

"- Bu ne iştir anlayamadım gitti yahu?... Her ay karıma 150 lira tuvalet parası veriyorum, hâlâ Avrupada iktisadi buhran var!..", Akşam Gazetesi, 25 Temmuz 1932, S. 4953, s. 1

1.3. Krize Karşı Alınan Önlemler

1923-1932 yılları arasında ekonomik politikalarına demiryolu inşası başta olmak üzere bazı altyapı kurumlarını oluşturmak, yabancı sermaye elinde bulunan elektrik santrali, telefon, tramvay, tütün, tuz, alkol, kibrit gibi Rejileri (Reji Şirketi) millileştirmeyi oturtan hükûmet, özelleştirmeyi de başa-

ramayınca mali krize girmiştir. Bunlara 1929 Dünya İktisadî Bunalımı'nın etkisi eklenince diğer tarımsal ürün ihracatçısı ülkelerde olduğu gibi ödemeler dengesi hızla bozulmuştur. Ülkede piyasalar altüst olurken, hükûmet çeşitli önlemler almaya çalışmıştır. 20 Şubat 1930 tarihinde 1576 sayılı "Türk Parasının Kıymetinin Korunması Hakkında Kanun"u Meclis'te kabul ettiren hükûmet (Türk Parasını Koruma Kanunu Borsada İyi Te'sirler Yapacaktır!, 1930, s. 1) ardından da Maliye Vekâleti'ne bu kanunun ne şekilde uygulanacağına ilişkin bir genelge hazırlatmıştır: "(1) İhracat tacirleri Türk parası ile tesviye edilmek üzere harice mal satamazlar. (2) Bankalar hiç bir kimseye ecnebi döviz üzerine kredi açamazlar, (3) Bankalara yatırılan Türk paraları hiç bir suretle ecnebi parasına tahvil edilemez" (Türk Parasını Koruma Harice Türk Parası ile Satış Yapılamayacak, 1930, s. 1) hükümlerini içeren düzenleme, kambiyo, döviz, hisse senedi ve tahvil işlemlerinde spekülasyonu önlemeye çalışmıştır.

"Beynelmîl yüksek maliye haydutlarına karşı tedbir"
"- Hazır olun geliyorlar", Akşam Gazetesi, 24 Şubat 1930, S. 4085, s. 1

Hükûmet ardından önce 11 Haziran 1930'da Türk Lirası'nın kıymetinin tespiti için 1715 sayılı "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu"nu çıkarmıştır. Kanuna göre anonim şirket şeklinde "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası" kurulmuştur (Devlet Bankası Kanunu, 1930, s. 1). 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetlerine başlayan Merkez Bankası ilk iş olarak Türk lirasının değeri üzerinden çeşitli düzenlemelere gitmeye

çalışmıştır (Cumhuriyet Merkez Bankası, 1931, s. 1). Bunda da başarılı olmuştur. İngiliz Sterlini 1 Ekim 1931'de 830, 2 Ekim'de 805 kuruşa düşmüştür. 3 Ekim'de İngiliz Sterlini 810, Dolar 047,44, Frank 12.03, Liret ise 9,30,19 kuruştan işlem görmüştür (İngiliz Lirası 810 Kuruş , 1931). İngiliz Sterlini daha sonra inmeye devam etmiş, örneğin Ağustos 1932'de 750 kuruşa kadar düşmüştür (Şirketlerden El'aman, 1932).

"Şirketlerden El'aman"; "İngiliz lirası düştü, her şey bir az ucuzladı, onlar yerinde sayıyorlar"; "İngiliz lirası dörtte bir nisbetinden fazla düştü, fakat onlar fiatları düşürmüyorlar ..."

Vakit Gazetesi, 7 Ağustos 1932, S. 5236, s. 1

Frank: "- Dostum, hastalığının hakiki sebebini anlayabildin mi?"

Sterlin: "- Doğrusunu istersen kendimi viskiye, eğlenceye çok vermiştim; biraz itidal sayesinde kendimi belki toplarım.", Son Posta Gazetesi, 3 Ekim 1931, S. 428, s. 1

Hükûmet bunu takiben milli sanayi kuruluşlarının denetimi ve mali yapılarını düzenlemek amacıyla Sanayi ve Maadin Bankası'nın yerine 4 Temmuz 1932 tarihli Devlet Sanayi Ofisi Teşkilî Hakkındaki Kanun'u (B.M. Meclisinde, 1932) ve 7 Temmuz 1932'de sınıai kredi

işlerini yürütmek için "Türkiye Sanayi Kredi Bankası Teşkilî Hakkında Kanun"u kabul etmiştir (Yeni Bir Kanunla Tefecilik Ortadan Kaldırılmıştır, 1933, s. 1).

8 Haziran 1933 tarihinde ise hükûmet; 2279 sayılı "Ödünç Para Verme İşleri Kanunu" ile faizden para kazanmak için ödünç para verme işleri ile meşgul olan hakiki ve hükmi şahısların hükümetten izin almalarını şarta bağlamıştır. Kriz ortamından faydalanarak faiz veya tefecilik gibi bir başka kazanç yolu ile haksız gelir elde edenlere yönelik önemli adımlardan birisi olan bu düzenlemenin 17. maddesi "Tefecilik edenler bir aydan bir seneye kadar hapse ve (500) liradan (10.000) liraya kadar ağır para cezası" getirmiştir (Ödünç Para Verme İşleri Kanun, 1933, s. 1429).

"- Tefecidir, herkese borç para verir!.."

"- Kimbilir ne kadar çok dostu vardır?...". Akşam Gazetesi, 28 Haziran 1933, S. 5285, s. 1

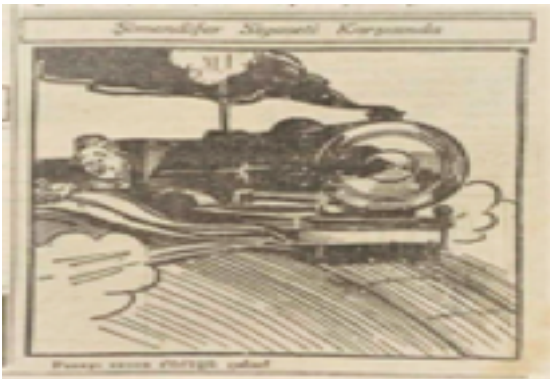
14 Haziran 1935 tarihinde de Türkiye'nin yeraltı kaynaklarını devlet eliyle çıkarmak ve işletmek amacıyla, sanayinin ihtiyacı olan madenleri, endüstriyel hammaddeleri, enerjiyi üretmek ve bu işlerin yapılması için gerekli sermayenin toplanacağı her türlü bankacılık işlemini yapması için Eti Bankası ve Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü kurulmasına dair tasarı kabul edilmiştir (Kamutayda Dün Onaylanan Lâyhalar, 1935, s. 3).

1.4. Milli Politikaların Çöküşü

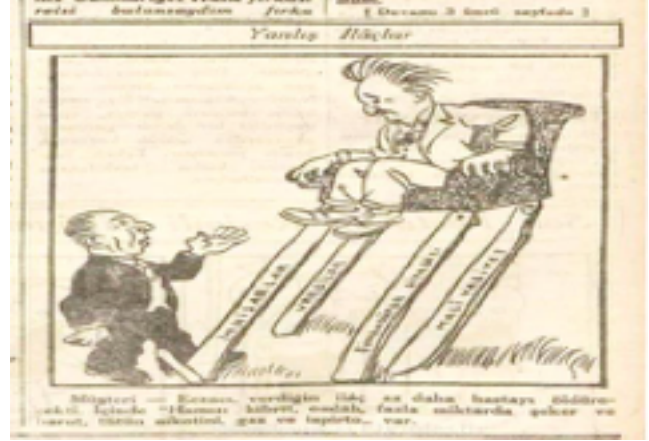
1933-1939 yılları arasında devletçilik politikalarını derinleştiren hükûmet bunda pek de

başarılı olamamıştır. Özellikle başta demiryolları inşası bütçeye büyük yük getirmiştir. Ülkede onca yokluğa rağmen, milli sermayeyi geliştirmek, sanayiciye hammadde sağlamak, bunların nakliyesini üstlenmek amacıyla, ülkenin sınırlı kaynakları seferber edilip, iç borçlanma yolu ile demiryolu ağları örme düşüncesi, nihayetinde ekonomiyi altüst etmiştir. Bu, Alman Müller Raporu'nda, "sanayi ve milli savunma harcamalarının yanında demiryolları inşasına ayrılan bütçenin, ekonomiyi çökerten nedenler arasında olduğu" belirtilmiştir. Rapora göre ülkenin öncelikle "ziraata ayrılan bütçeyi artırması; tarım ülkesi kimliğini muhafaza etmesi, ekseri bu ürünlerle dış ticarete ağırlık verilmesi gerektiği" vurgulanmıştır (Şimendifer Siyaseti Ne Netice Vermiş?, 1930, s. 1).

Bu konuda hükûmetin "şimendifer" siyasetini eleştiren Serbest Cumhuriyet Fırkası lideri Fethi Bey de, "... Bir adam farzediniz ki parasızdır, fakat borç ederek otomobil alır. Ne bu otomobili işletecek, ne de borcunu ödeyecek parası olmadığı için iflâsa mahkûm olmuştur. İşte İsmet Paşa'nın şimendifer siyaseti bizi bu adamın vaziyeline düşürmüştür. Hariçte itibarımız kalmamıştır. Dâhilde bütçemiz berbat olmuştur, mali siyasette mağlup vaziyeteyiz. İsmet Paşa ve arkadaşları vaziyetin vahametini kavrayamıyorlar. Mazurdurlar. Çünkü içlerinde maliye işlerinden anlayan yoktur. Ortalığı hala gül ve gülistan göstermeye çalışmak ne iyi bir mazhariyettir bilemem" demiştir (İsmet Paşa Vaziyetinin Vehametini Kavrayamıyorlar, 1930, s. 7).

"Şimendifer Siyaseti Karşısında" "Parayı veren düdüğü çalar!", Son Posta Gazetesi, 1 Eylül 1930, S. 37, s. 1

"Yanlış ilaçlar";
"İnhisarlar (tekeller), vergiler, şimendifer siyaseti, mali vaziyet"
Müşteri: "- Eczacı, verdiğin ilaç az daha hastayı öldürecekti. İçinde Hamızı kibrit, emlâh, fazla miktarda şeker ve barut, tütün nikotini gaz ve ispirto var..."", Son Posta Gazetesi, 12 Eylül 1930, S. 48, s. 1

"Mali Bir Ameliyat"
Alman iktisat doktoru: "- Zavallı adam... Adamakilli mide fesadına uğramış."
Son Posta Gazetesi, 5 Ağustos 1930, S. 20, s. 1

Genç Cumhuriyet'in dış alımı önlemek için 1930'larda girişeceği iktisadi devlet teşekkülleri arasında şeker fabrikaları da yer almıştır. Hem tarımı canlandırması hem de en temel gıda ürünlerinden olan şeker üretimini gerçekleştirmesi ve şeker ithalatının önlenmesi için şeker fabrikaları kurulmuştur. Ancak bu fabrikalarla tahmin edilen hedeflere ulaşmak hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Yoklukla ülkede şeker fiyatları sürekli artmıştır (Belediye Şeker Fiyatlarını Tespit Etti, 1935, s. 1).

Hükûmet şeker fiyatlarındaki artışları her zaman piyasalardaki spekülasyonlara

bağlamış olsa da Son Posta gazetesinin de belirttiği gibi ülkede şeker ihtiyacının yalnız onda birini temin edebilen iki şeker fabrikası vardır. Bu iki şeker fabrikasını yaşatabilmek için halk okka başına 30 kuruşa yakın fazla para vermektedir. Şekerin pahalı olmasının sebebi de bu fabrikaları besleyip büyütme arzusudur.

"Şeker İşleri"

"- Şu utancından yüzü pancara dönen adam kim?"

"- Şeker işleriyle alâkadar! ..."

Son Posta Gazetesi, 31 Ağustos 1930, S. 35, s. 1

Hükümet iktisadi devlet teşekküllerinde olduğu gibi Ziraat Bankası aracılığıyla buğday Zahire Borsası'nı da kontrol altına almaya çalışmış, ancak hiçbir zaman başarılı olamamıştır. Borsada yeterince buğday almayan Ziraat Bankası bazı buğday tüccarlarının spekülasyon yapmalarına göz yummuştur. Örneğin Akşam gazetesine göre, 13 Haziran 1935'te Bankanın şimdilik seyirci kalması değirmencileri endişeye düşürdüğünden, "... 600 kuruş olan 72 kiloluk çuvalar 630 kuruşa kadar çıkmıştır. Maamafih ekmek yapılmasında kullanılan kaliteleri aşağı harmandan olan diğer bazı unlar 560 kuruşa satılmıştır" (Buğday ve Un Dün de Yükseldi, 1935, s. 1).

Haliyle 20 Haziran 1935'te belediyenin Ekmekçiler Cemiyeti ile anlaşması sonucu, İstanbul'da unun son günlerde çuval başında 160 kuruş kadar yükselmesi bahane edilerek, ekmeğin fiyatına 1 kuruş, francala ekmeğe de 20 para zam yapılmıştır. Zahire borsasından gelen cetvellere göre düzenlenen bu artışa göre ekmeğin kilosu 9 ku-

ruştan 10 kuruşa, Francalanın kilosu da 13,5 kuruştan 14 kuruşa çıkarılmıştır (Ekmek Fiyatına 1 Kuruş, Francalaya da 20 Para Zammedildi, 1935, s. 1). Birkaç gün sonra da buğday fiyatlarındaki yükselişi ileri süren makarnacılar dar gelirinin temel yemeği olan makarnanın fiyatına 2 kuruş zam yapmıştır. 30 kuruşluk mallar 32 kuruşa, 24'lükler 26 kuruşa, 18 kuruşluklar 20 kuruşa çıkarılmıştır. Bunlara bakkallar da bir miktar zam yapınca, fiyatlar daha da artmıştır (Makarna da Yükseldi, 1935, s. 1).

Hükümet ise bütün bu sorunlara ithalat-ihracat dengesini sağlamak, özellikle Türk parasının değerinin korunması için milli tasarruf, ithalatın azaltılması ve yerli malına teşvik gibi kısır politikalarla müdahale etmeye çalışmıştır. Nitekim hükümet ihracat-ithalat dengesini görece başarmıştır. Akşam gazetesinin de ifade ettiği gibi, "1934'te dışarı sattığımız ürünler memlekete giren maldan çok olmakla beraber" (Memleket İçinde Alışverişi Genişletmek, 1935, s. 1) tüm dünyada tarım ürünleri fiyatlarının düşmesi nedeniyle ihracatçılar pahada az, hacimde daha büyük ürün pazarlayıp daha az kazanmışlardır. İhracatçılar kazanamazken, ülkede iflaslar başlamış, küçük esnaf batmıştır. Ticaret şirketleri, sanayiciler, çiftçiler üretimi artırmak üzere almış oldukları kredileri ödeyemez olmuşlardır.

Türk taciri: "- Boğuluyorum, imdat! imdat!"

Hükümet muharriri: "- Ne oluyorsun a iki gözüm? Bu ne yaygara!"

Son Posta Gazetesi, 10 Haziran 1931, S. 313, s. 1

2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI KAPIYA DAYANIYOR

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Almanya'nın Yugoslavya, Romanya, Yunanistan ve Bulgaristan'ı bir şekilde fiilen işgal ya da kukla hükümetler eliyle yönetimleri denetimi altına alması, işgal tehdidinin Türkiye'ye kadar ulaşmasına neden olmuştur. Ülkede halk 1940 yılından itibaren Almanların işgali ihtimali ile yaşamaya başlamıştır. Hatta Trakya ve İstanbul'dan Anadolu içerlerine geçmek isteyenler için vapurlar (Karadeniz hattı için Turhan, Aksu, Ankara vapurları) tahsis edilmiştir. 1 Mayıs 1941'den itibaren sevkiyatlar başlarken, bunu izleyen süreçte Anadolu içerisine geçmek isteyenlere yaşadıkları birtakım sorunlarda yardımlar yapılmıştır (İlk kabile Dün Anadolu'ya Gitti, 1941, s. 1).

“- Dört nüfus otuz lira teksüt maaşla bey gibi yaşıyorlarmış!...”

“- Geçinmenin yolunu bulmuşlar desene!...”

“- Hayır, İstanbul'dan Anadolu'ya göçmenin yolunu bulmuşlar! ...”

Akşam Gazetesi, 10 Mayıs 1941, S. 8099, s. 1

2.1. Savaş Döneminin İktisadî Öncelikleri ve Alınan Önlemler

Hükûmette savaş koşullarının getirdiği darlık, kıtlık, fiyat yükselişleri ve karaborsa eğilimi ile mücadele için TBMM'den öncelikle 18 Ocak 1940'ta 3780 sayılı Millî Korunma Kanunu'nu çıkarmıştır. 1. maddesi; “Fevkalade hallerde Devletin bünyesini İktisat ve Milli müdafaa bakımından takviye amacıyla İcra Vekilleri Heyetince, bu kanunda gösterilen şekil ve şartlar dairesinde vazife ve salahiyetler verilmiştir” diyen bu kanun, özel teşebbüslerin devletleştirilmesi, halkın elindeki üretim mallarının zor-

la satın alınması, ithalâtı sınırlama, piyasa fiyatlarını belirleme gibi birçok konularda devlete geniş yetkiler vermiştir. Kanun ayrıca sanayici ve işçilerin çalışma özgürlüklerine ilişkin kısıtlamalar da taşıdığından, olağanüstü hâl kanunu niteliğini taşımıştır (Resmi Gazete , 1940, s. 274).

“- Müjde kocacığım, meğer bizim kilerde bir teneke petrol varmış! ...”

“- Yavaş söyle be kadın, yeni bir dünya meselesi çıkaracaksın! ...” Akşam Gazetesi, 26 Ocak 1940, S. 7636, s. 1

Hükûmet, özellikle 1941 yılından sonra buğdayın sağlanmasında ciddi güçlükler yaşandığından ekmeçlik ihtiyacını tam ve sağlam bir teminata bağlamak amacıyla 5 Haziran 1941'de yeni hasada kadar una yüzde 30 arpa, yüzde 20 çavdar katılmasına karar vermiştir (Yeni Tip Ekmeç, 1941, s. 1). Hükûmet, yeni tip ekmeçin gıda bakımından eski tip ekmeçin özelliklerini taşıdığını belirtmiş ve memleketin birçok yöresinde yalnız arpadan yapılmış ekmeç yenilmekte olduğunu bildirerek (Hükûmetin Bir Kararı, 1941, s. 1), neredeyse buna şükredilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

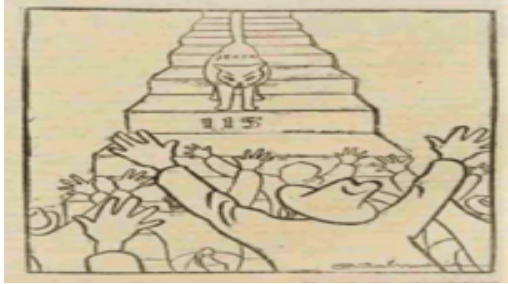

“Son günlerde muhtelif fırınlarda beş yüzden fazla eksik ekmeç bulundu” — Gazetelerden —

“- Belediye takikat yaparak noksan ekmeç satmanın önüne geçmeseydi böyle olurdu.”

Vakit Gazetesi, 4 Mayıs 1941, S. 8371, s. 1

Belediye şeker sıkıntısına meydan verilmemesi için de piyasada incelemeler yapmaya başlamış, satışları kontrol altına alarak stokçuluk yapmak veya şeker saklamak isteyenlerin şiddetle cezalandırılacaklarını ilan etmiştir (Şeker Buhranına Katiyen Meydan Verilmeyecek, 1941, s. 4). 21 Ocak 1942'de de Başbakan Refik Saydam, parti grubunda, köylünün korunması için şeker fiyatlarına zam yapılacağını açıklamıştır (Şeker Fiyatlarına Zam Yapıldı, 1942, s. 1). Ardından da kesme şekerin kilosuna 115, toz şekere de 95 kuruş bedel konulmuştur (Kesme Şekerin Kilosuna 115, Toz Şekere de 95 Kuruş Narh Kondu, 1942, s. 1).

"Şeker: "- Rica ederim üstüme varmayın! ...", Akşam Gazetesi, 16 Mart 1942, S. 8405, s.1

Ayrıca 23 Ocak 1942'de ihtiyacından fazla kömür saklayanların hapis ve 10 bin liraya kadar para cezası ile cezalandırılacakları açıklanmıştır (Müessese ve Meskenlerde Normal İhtiyacından Fazlasını Saklayanlar Hapis Ve 10 Bin Liraya Kadar Para Cezası İle Cezalandırılacaklar, 1942, s. 1). 6 Mart 1942'de çay, kahve satışı yasaklanmış, ellerinde bulunduranların beyanname vermeleri istenmiştir (Çay, Kahve Satışı Bu Sabah İtibaren Yasak Edildi, 1942, s. 1). Mayıs 1942'de bazı yerlerde de mısır stoklarına el konulmuştur.

"Komşuda çay pişiyor", Akşam Gazetesi, 20 Mart

1942, S. 8406, s.1

"- Dükkanında gizli çekirdek kahve bulunan adama neden muhtekir muamelesi ediliyor? ..."
"- Çekirdekten yetiştirdiği için!...", Akşam Gazetesi, 11 Nisan 1941. S. 8070, s.1

Diğer yandan da içinde bulunulan olağanüstü şartlar nedeniyle bazı vergilere zam yapılmasına ilişkin kanun 30 Mayıs 1941'de Meclis'te görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Yeni kanunla kazanç, hayvan, kahve, çay, veraset, intikal vergileri artırılmıştır. Çimento, tuğla, kiremit, nebati yağlar, şeker mamulleri, posta ve telgraf, mektuplaşmalar ile telefon abone bedelleri ve binalardan, tütün ve içkilerden, kibritten alınan müdafaa vergisine, suni ve ipekten, lastik, latil çizme, şoson, galoş ve ökçelerden alınan istihlak vergisine zam yapılmıştır. Yine aynı kanunla damga ve tayyare resimleri artırılmıştır (Yeni Kanunla Zam Gören Vergiler, 1941, s. 1-7).

"- Rakıdan 5, şampanyadan 75 kuruş müdafaa vergisi alınacakmış!..."
"- Garson, bir şişe şampanya getir!..."
Akşam Gazetesi, 31 Mayıs 1941, S. 8120, s. 1

2.2. Ekmeğin Karneye Bağlanması

Hükûmet, gerek üretimin ve gerekse ithalâtın tüketimi karşılamadaki yetersizliği nedeniyle, daha büyük kıtlıklar yaşanmasını engellemek amacıyla, ekmeğin tüketimini kontrol etmek için Millî Korunma Kanunu'na dayanarak 1942'den itibaren çıkarılan Bakanlar Kurulu kararları (Millî Korunma Kanunu'nda Yapılacak Değişiklikler, 1942, s. 1) ile şehirlerde ekmeği karneye bağlamıştır (Karne İle Ekmek, 1941, s. 1). Başlangıçta işçilere 750 gram, halka günde 375 gram, çocuklara 187,5 gram ekmeğin dağıtımını kararlaştırılmıştır (Ekmek 40 Para Ucuzladı, 1942, s. 1). Bu miktar zamanla daha da düşürülmüştür. 3 Nisan 1942'de orta işçi ve az maaşlı memurlar ile ayak esnafı ve çırakların günlük ekmeğin hakkı 500 grama inmiştir (500 Gram Ekmek Alaacak Olan Orta İşçiler, 1942, s. 1). 3 Haziran 1942'den itibaren ise bu miktar büyükler için 300, çocuklara 150 ve ağır işçilere de 600 gram olarak yeniden düzenlenmiştir (Bugünden İtibaren Ekmek İstihkakı Tam Olarak Veriliyor, 1942, s. 1).

"-Altmış iki ekmeğin! Amma da, obur adammış haaa! ..."
 "- O bir şey değil, daha bir o kadar da ceza yiyecek! ..."
 Akşam Gazetesi, 26 Nisan 1942, S. 8425, s. 1

O dönem Başbakanlığa yeni gelen Şükrü Saracoğlu da buğday kıtlığı konusunda, 5 Ağustos 1942'de Meclis'in açılışında yaptığı konuşmada, "... Harp başladığı zaman devletin elinde 250 bin ton bir buğday stoku vardı. Herhalde halkın ve tüccarın elindeki miktar bu miktardan az değildi. Demek, harp yıllarına 500 bin ton bir buğday stoğu ile girmiştik. Bu stok bizi yalnız iki sene

rahat yaşattı. Üçüncü seneye pek sıkışık olarak girdik. Bu sıkışık yılda, huzurunuzda şükranla yad etmeyi vazife bildiğim yüz kusun bin tonluk İngiliz hububat yardımına rağmen gayet sert ve sıkı tahdidî tedbirler aldık ve Türk halkının başlıca gıdası olan ekmeği çok küçülttük. Bütün bunlara rağmen ekmeğin darlığını ve sıkıntısını halâ bertaraf edemedik. Bu hesaplar da göstermektedir ki yalnız buğdayda 350 bin tonluk bir açığımız vardır..." demiştir (Şükrü Saracoğlu Hükümeti 381 Reyle ve İttifakla Meclisten İtimat Aldı, 1942, s. 1).

"- Sen o kadından şaşma! ..."
 "- Çok mu güzel?..."
 "- Güzel de söz mü? ... Patates gibi burnu, zeytin gibi gözleri, arpa gibi dişleri var!... Teni de buğday!..."
 Akşam Gazetesi, 23 Ocak 1942, S. 8352, s. 1

2.3. Genç Cumhuriyet'in Vergi Sistemi ve Sancıları

Türk vergi sisteminde 17 Şubat 1925'te Aşar Vergisi'nin kaldırılmasıyla oluşan hazine geliri boşluğu; kazanç vergisi, umumî istihlak vergisi, arazi-bina vergileri, veraset ve intikal vergisi, yol vergisi, gümrüklerde alınan vergiler, harçlar ve resimlerle giderilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında belirlenmiş olan bu vergi sistemi, krizli yıllar olan 30'larda da oranları değişikliğe uğramış olsa da temelde korunmuştur.

“Güneşin Ziyası”

“- Güneşin ziyası vücuda ne kadar faydalıdır, biliyor musun?”

“- Aman duymasınlar, ona da vergi koyarlar!”

Son Posta Gazetesi, 9 Ekim 1931, S. 434, s. 1

30 Kasım 1931’de kabul edilen “İktisadi Buhran Vergisi” ise Kazanç Vergisi’ne ek olarak ücretli kesimden alınan bir vergi olmuştur. Maaş ve ücret gibi gelirler üzerinden alınacağı kararlaştırılan yüzde 10-16’lık vergiden tarımda çalışan işçiler ile serbest çalışan işçiler muaf tutulmuştur (Buhran Vergisi Dün Kabul Edildi: Bugün Tatbik Olunuyor, 1931, s. 1).

“Bütçe Muvazenesi (Dengesi) Etrafında”

“Varidat (Gelir): 182 milyon; Masraf 182 milyon”

Memur: “- Muvazenesi benim sırtımda temin etmek istiyorlar. Fakat bir de benim muvazennem bozulursa bütçe baştan aşağı yıkılır.”

Son Posta Gazetesi, 9 Haziran 1931, S. 312, s. 1

Ayrıca bütçe açığını kapatmak ihtiyacından dolayı 26 Mayıs 1932 tarih ve 1980 sayılı kanunla “muvazene vergisi” konulmuştur ki, bu kanuna göre; “maaş, tahsisat, ücret, yevmiye, hakkıhuzur, aidat, ihtisas zammı, tekaüt vesair zat maaşları, ikramiye, ihbariye, tazminat ve her hangi bir unvan ile olursa olsun yapılmış ve yapılacak hizmet muka-

bili tediyat” muvazene vergisine tabi olacaktır” (Muvazene Vergisi Kanunu, 1932, s. 1495).

25 Aralık 1935 tarihinde de 2882 sayılı “Hava kuvvetlerine yardım vergisi kanunu” kabul edilmiştir. Kanunla, çalışanların, “maaş, tahsisat, ücret, yevmiye, hakkı huzur, aidat, ihtisas zammı, tekaüd ve sair zat maaşları, ikramiye, ihbariye, tazminat namile ve diğer herhangi bir nam ile olursa olsun yapılmış ve yapılacak bir hizmet mukabilindeki tediyeleri” bu vergiye tabi olacaktır (Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi Kanun, 1936, s. 103).

2.4. Hükümetin Yeni Vergi Arayışları

İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine kamu harcamaları büyüyen ülkede hükümet, öncelikle çeşitli tasarruf tedbirlerine başvurduğu kadar, gelirlerin artışı için mevcut vergilerin oranlarını artırmış, yeni vergiler koymuştur (Yeni Vergi Zamları Hakkında, 1942, s. 1). Örneğin 16 Mart 1942’de “Alelûmum Seyyar Küçük Sıhhat Memurlarına Hayvan Yem Bedeli Verilmesine Dair Kanun” kabul edilmiştir. Kanuna göre, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti’nce istihdam edilen ve edilecek olan maaşlı veya ücretli alelûmum seyyar küçük sıhhat memurlarına kullandıkları binek hayvanları için vesika ile yem vermeye başlanmıştır (Alelûmum Seyyar Küçük Sıhhat Memurlarına Hayvan Yem Bedeli Verilmesine Dair Kanun, 1942, s. 2999).

Hayvanlara yem vesikası verildikten sonra
“Yeni bir vurguncu”

Akşam Gazetesi, 1 Haziran 1942, S. 8481, s. 1

Bunun dışında İstihlâk ve Muamele (alım-satım) Vergileri yüzde 40-50 zamlanmıştır. Yine şeker ve glikoz istihlâk vergisi artırılırken, şekerin kilosu toptan olarak 235 kuruşa kadar çıkmıştır (Şekerin Kilosu 235 Kuruş, 1943, s. 1). Haliyle İstihlâk ve Muamele Vergisi'ne yapılan zam nedeniyle ekmek fiyatları da artmıştır. Daha önce 10 kuruş 10 para olan ekmeğin fiyatına 10 para zam gelmiştir (Bugünden İtibaren Ekmek İstihkakı Tam Olarak Veriliyor, 1942, s. 1), -ki, 19 Eylül 1942'de ekmek fiyatları 17 kuruşa çıkacaktır (Ekmek 17 Kuruş, 1942, s. 1). Hatta gıda ürünlerine gelen zamlarla Ticaret Odası verilerine göre 1941 yılı Mart'ında 145 lirayla geçinen beş kişilik bir ailenin, 1943 Mart'ında ancak 340 lira harcaması gerekli hale gelmiştir (Hayat Pahalılığı, 1943, s. 1).

Hükûmet, bütçesini bir türlü toparlayamadığından, bütün bunlara ek olarak Yol Vergisi de koymuştur. Yeni kanuna göre, "Herkes mali kabiliyetine göre vergi verecek. Kazanç, hayvan, bina, erazi vergilerinden birile mükellef olan kadınlar da Yol Vergisi vereceklerdir" (Yeni Yol Vergisi Lâihasının Esasları, 1942, s. 1).

Ancak bütün bunlara rağmen hükûmetin bütçe açığını kapatması mümkün olmamıştır. Hükûmetin bütçesini denkleştirmesi için çok daha büyük bir meblağa ihtiyacı vardır. Bunun tek yolu da, şimdiye kadar destekleyip büyüttüğü "sermaye" sahiplerinin varlıklarına göz koymak olacaktır.

3. VARLIK VERGİSİ KANUNU

Ekonomisini bir türlü düze çıkaramayan ülke, fiilen katılmadığı bir savaşın yarattığı koşullardan büyük oranda etkilenmiştir. Bütçesini rahatlatmak isteyen hükûmet ise çeşitli arayışlara girmiştir. Önceki kalkınma politikalarında olduğu

gibi merkeze vergiyi oturtan hükûmet, çözümünü yine ek vergilerde bulmuştur. Ancak bu kez hedef olarak, öncekilerde olduğu gibi dar gelirlileri değil, varlıklıları seçmiştir. Nitekim Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1942'de Meclis'in açılış konuşmasında bunu; "... Şuursuz bir ticaret havası, haklı sebepleri çok aşan bir pahalılık belâsı, bugün vatanımızı ıstırap içinde bulunduruyor... Acı ile hatırlamalıyız ki milletin iâşe işlerini tanzim etmek yolunda Cumhuriyet Hükümetlerinin sarfettikleri gayretlere, iki seneden beri, cemiyetimiz tarafından hiç yardım edilmemiştir. İşte bugün ilk hallolunacak mesele, umumi itimat havasının iade edilmesidir. Bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan eski batakçı çiftlik ağası ve elinden gelse tenefüs ettiğimiz havayı ticaret metayı yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları politik ihtirasları için büyük fırsat sayan ve hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı belli olmayan birkaç politikacı, büyük bir milletin hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadırlar..." diye ifade etmiştir (Cihan, 1993, s. 33).

Ardından da İnönü'ye destek olmak isteyen İstanbul gazeteleri birbirleriyle adeta yarışmaya başlamışlardır. Örneğin 4 Kasım 1942'de Vatan Gazetesi'nin yayımladığı bir başmakalede, "Hükümet iktisadi sıkıntıyı yok etmek için canla başla çalışmaktadır"; "Hükûmete yardım, her namuslu vatandaşın borcudur" denilmiş, özellikle İstanbullu zenginlere "üç-beş neyse" kesenin ağzını açmaları söylenmiştir. Ayrıca devamında, İstanbul Ticaret Odası'nın yoksullara harcanmak amacıyla 200 bin lira bağışladığını belirtmiştir (Hükümet İktisadi Sıkıntıyı Yok Etmek İçin Canla Başla Çalışmaktadır, 1942, s. 1).

Akşam Gazetesi, 4 Kasım 1942, S. 8635, s. 1

11 Kasım 1942'de de beklenen olmuş, Varlık Vergisi Kanunu'nu kabul edilmiştir. Birinci Maddesi; "Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalâde kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere varlık vergisi adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir" (Varlık Vergisi Kanunu Dün kabul Edildi, 1942, s. 1), şeklinde düzenlenen 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu'nun ikinci maddesi de verginin alınacağı zümreleri belirtmiştir (Resmi Gazete, 1942).

Akşam Gazetesi, 18 Kasım 1942, S. 8649, s. 1

17 maddeden oluşan bu kanunda vergi oranı ile ilgili doğrudan bir ifade yer almazken, kime ne miktar vergi konulacağı suiistimallere açık kalmıştır. Sadece "İhtikârlâ mücadele heyetleri" kurulmuştur. Verginin tarhi (vergi koyma), olağandışı yöntemlerle kurulmuş olan bu takdir komisyonlarının kararlarına bağlanmıştır (İhtikârlâ Mücadele Heyetleri Kuruluyor, 1942, s. 1). Vali Lütfi Kırdar, vali yardımcıları, CHP İstanbul İl Başkanı ile çeşitli maliyeciler, belediye medisi üyeleri ile bazı işadamlarından oluşan komisyonun kararları kesin nitelikte olduğundan, uygulamada tahakkuk eden miktarlara itiraz da edilememiştir (Varlık Vergisi Tahsilâtı, 1942, s. 1). Bu ise tartışmalar yaratmıştır.

(Vatandaş): "- Neden caddelere incir dikmiyor-sunuz?"

(Vali Lütfi Kırdar): "-Vurgunculuğun ocağına dikmekten caddelere sıra gelmiyor ki..."

Akşam Gazetesi, 18 Şubat 1943, S. 8738, s. 1

Ayrıca Varlık Vergisi resmi gerekçesi hükûmet tarafından "olağanüstü savaş koşullarının yarattığı yüksek kârlılıkla elde edilen serveti vergilendirmek" olarak açıklanmış olsa da, Başbakan Şükrü Saracoğlu 20 Ocak 1943'te yaptığı "... Türk köylüsü, ezici yükleri asırlarca yalnız başına çekmiştir. Bütün Türk Milleti harb şartlarının doğurduğu istisnai ahvali karşılamak için hükûmet tarafından yapılan fedakârlık yükseyine mertçe ve arzu ile mukabele etmiştir. Yalnız birtakım kimseler, tüccarlar, hükûmetin müracaatlarına kulak tıkamış, ... güveni suiistimal etmiştir. (...) Bu memleket tarafından gösterilen misafirperverlikten faydalanarak zengin oldukları halde, ona karşı bu nazik anda vazifelerini yapmaktan kaçacak kimseler hakkında bu kanun bütün şiddetiyle tatbik edilecektir" (Başvekil Diyor Ki, 1943) şeklindeki açıklamayla, "misafirperverlikten" kastıyla ticaretle uğraşan azınlıkları hedeflediğini ortaya koymuştur.

"Birimiz hepimiz için"

"- Hastam hastaneye bırakıp döneceğim!.. Taksimetre ne yazarsa üç misli vereyim!.."

"- Olmaz!.. On lira ver götürüyüm!.."

Akşam Gazetesi, 31 Ekim 1942 S. 8631, s. 1

Nitekim hükümet yanlısı İstanbul gazeteleri daha 1942 yılının başından itibaren hırsızlık, karaborsacılık, vurgunculuk ve ihtikârla ilgili gayrimüslimleri ön plana çıkaran haber, yorumlar yazıp karikatürler yayımlamışlardır. Örneğin; "Vurgunculara ders olsun/ İzmir'de bir Yahudi 5 sene hapis mahkûm oldu/ Bundan başka 9.000 lira para cezası ödeyecek ve 86.900 kilo yağı da müsadere olunacak"; (Vurgunculara Ders Olsun, 1942, s. 1) "Zehirli Gazoz/ Sıhhat Vekâleti amillerin 3-10 yıl hapsedileceğini bildirdi (Şahıslar; Pone, İshak ve Samuel isimli Yahudiler)"; (Zehirli Gazoz, 1942, s. 3), Musevi, Rum, Ermeni vatandaşlara kısa bir Hasbihal: Vur abalıya sistemînin aleyhindeyiz. Fakat dinleyip işittiklerimize göre de bu vatandaşları ikaz etmek zorundayız"; (Musevi, Rum, Ermeni Vatandaşlara Kısa Bir Hasbihal, 1942, s. 1) "Karpit ihtikârı nedeniyle bir Yahudi tüccar kırk bin liradan fazla kâr temin etmiştir"; (Karpit İhtikârı Nedeniyle Bir Yahudi Tüccar Kırk Bin Liradan Fazla Kâr Temin Etmiştir, 1942, s. 1) "İstifçi iki Yahudi yakalandı. Dükkanlarında 12199 çivi saklamışlardır"; (İstifçi iki Yahudi Yakalandı, s. 3) "Eroin satan bir Yahudi. Dün cürmü meşhud halde yakalandı; (Eroin Satan Bir Yahudi, 1942) "İki Döviz Kaçakçısı yakalandı/ ... Vakıf hanında asma katında 23 mumaralı yazıhanede tahvilât ve barsa acentesi Salti oğlu İsak isminde bir Musevinin döviz kaçakçılığı yaptığını öğrenen Emmiyet kaçakçılık bürosu..." (İki Döviz Kaçakçısı Yakalandı, 1942, s. 1) "Maruf Yahudi Tüccarı Simon Brod dün tevkif edildi/ Malları gizli depodan nasıl çıkarıldı"; (Maruf Yahudi Tüccarı Simon Brod Dün Tevkif Edildi, 1942, s. 1) "Yahudi dalaverası. İhtikâr gibi bir de rüşvet teklif etti; (Yahudi Dalaverası, 1942, s. 2) "Açıkgöz bir Yahudi filit yerine renkli su satıyormuş"; (Açıkgöz

Bir Yahudi Filit Yerine Renkli Su Satıyormuş, 1942, s. 2) "Bir Yahudi Tüccar dün tevkif edildi/ külliyetli miktarda malı muvazaa ile elden çıkarmak istiyordu" (Bir Yahudi Tüccar Dün Tevkif Edildi, 1942, s. 1) şeklinde haberler yıl boyunca gazete sütunlarını süslemiştir:

"- Sizin evde gizli mal varmış."

"- Yoktur baylar!.. Allah sizi inandırsın, Salamon şimdi çarşıdadır!"

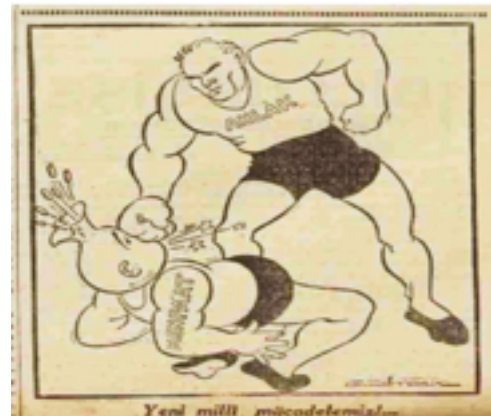
Akşam Gazetesi, 29 Ocak 1942, S. 8358, s. 1

Vurguncu: "- Hükümetin kararları yaman!..."

Muhtekir: "- O halde bizim işler duman!..."

Akşam Gazetesi, 3 Kasım 1942, S. 8634, s. 1

"Yeni milli mücadelemiz", Akşam Gazetesi, 12 Kasım 1942, S. 8643, s. 1

Nihayetinde komisyon bir ay gibi kısa sürede kimin ne kadar vergi vereceğini tespit etmiş, vergilendirilecek mükellefler ile haklarındaki bilgiler, vergi miktarları tespit edilerek listeler hazırlanmıştır. Listeler, il ve ilçe vergi dairelerine asılmıştır. Listedeki isimlerin, (Varlık Vergisi Hakkında Valimizin Beyanatı, 1942, s. 1) büyük çoğunluğu gayrimüslimlerden oluşmuştur. Örneğin; "Halil Ali Bezmen: (Yalçın, 2004, s. 395), 1,500,000; Armenak Şekerciyen: 1,000,000; Narliyan Lütfiyan: 1,000,000; Şalom Biraderler: 1,000,000; Suraski 750,000: Sahibinin Sesi: 600,000; Turnik Geseryan: 800,000 lira vergi verecektir." (İstanbul'da Varlık Vergisi Listeleri Bu Sabah Asıldı, 1943, s. 1). Ayrıca Ankara'da Salti Franko: 320 bin, Burla Biraderler: 200 bin, Türkiye Şeker Fabrikaları Şirketi: 933 bin, Toprak Mahsulleri Ofisi: 2,5 milyon, Vehbi Koç 79 bin lira Varlık Vergi ödeyecektir (Varlık Vergisi Hakkında Valimizin Beyanatı, 1942, s. 1).

Havagazı sarfiyatı tahdil edilecek!" – Gazetelerden – Açıkgöz: " - Keşke biraz da havagazı stok etseydik!..." Akşam Gazetesi, 27 Ocak 1942, S.8356, s. 1

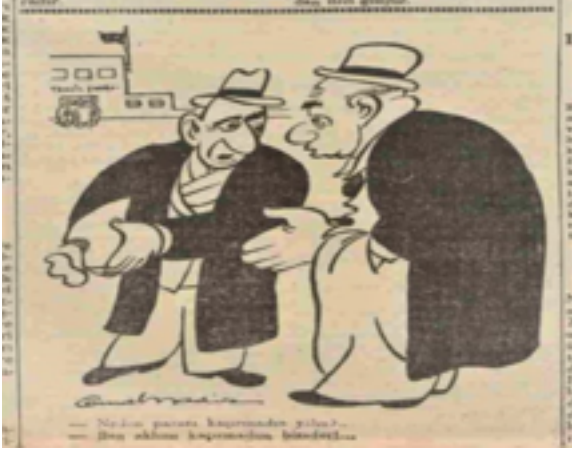
(Büyük vurguncular bazı maddeleri gizlemişler) "Köşe kapmaca!..." Akşam Gazetesi, 2 Kasım 1942 S. 8833, s. 1

3.1. Vergi Tahsilinde Yaşananlar ve Sorunlar

İstanbullu zenginlerin 344 milyon; İzmirliilerin 27 milyon; Ankaralıların 17 milyon; Adanalıların 8,5 milyon; Samsunluların 1,5 milyon vergi vereceği bu düzenlemenin tahsilatı sırasında gazeteler el birliğiyle hükümeti desteklemişlerdir (Varlık Vergisi Hakkında Valimizin Beyanatı, 1942, s. 1). Örneğin Necmettin Sadak Akşam gazetesindeki köşesinden "Zenginlik ayıp değil, harp kazancı suçtur" (Zenginlik Ayıp Değil, Harp Kazancı Suçtur, 1942, s. 1) diyerek neredeyse her mükellefi "harp zengini" ilan etmiştir. Bu gelişmeler doğal olarak Almanya'da Yahudi soykırımı yapıldığı bir döneme rastladığından, azınlık halklarında bir korku ve panik havası yaratmıştır. Hükümet de bundan faydalanarak vergi mükelleflerine sözde yardımcı olmak için bankalar aracılığıyla kredi çekme imkânı tanımış ve bunu gazeteler kanalıyla duyurmaya başlamıştır. Bankalar 28 Aralık 1942'den itibaren tahakkuk edilen vergisinin yüzde 20'ini ödeyen mükelleflere kredi vermeye başlarken (Varlık Vergisi/Bankalar Dünden İtibaren Kredi Açmağa Başladılar, 1942, s. 1), ödeme gücü olmayanlar bankalara hücum etmiştir:

"Ferahlatıcı bir ameliyat", Akşam Gazetesi, 23 Kasım 1942, S. 8654, s. 1

“- Neden parayı kaçırmadın yahu!...”
 “-Ben aklımı kaçırmadım birader!...”, Akşam Gazetesi, 27 Aralık 1942, S. 8885, s. 1

Bu arada 16 Ocak 1943'te Varlık Vergisi'nin ilk haciz kararları verilmiştir. Şehir 22 mntıkaya ayrılıp, haciz ekipleri kurulmuştur. Haciz edilen malların satışlarına hemen başlanması kararı alınmıştır (Varlık Vergisi, 1943, s. 1). Ardından tutuklanacak olanlar için Haydarpaşa ve Kadıköy'de toplama merkezi oluşturulmuştur (Varlık Vergisi, 1943, s. 1). 21 Ocak 1943 tarihinden itibaren de tutuklamalar başlamıştır (Sevkiyat Başladı, 1943). İcranın dışında vergisini vermeyenlerin Haydarpaşa'daki biriktirme yerlerinde alıkonulacakları ve ilk kafilenin yakında Aşkale'ye gönderileceği açıklanmıştır (Sevkiyat Başladı, 1943, s. 1).

21 Ocak 1943'te de haciz işlemleri başlamış ve 47 mağaza ve depoda işlem başlatılmıştır. İstanbul Defterdarlığı ise kendilerine 200 bin liradan fazla vergi matrahı düzenledikleri halde bunu ödemeyenlerin listesini emniyete bildirmiştir. Bunlardan aralarında Avukat Şekip Adul ve Avukat Gad Franko'nun da bulunduğu 60 kişi toplanma yerine götürülmüştür (Varlık Vergisi Mükellefleri, 1943, s. 1). Rıdvan Akar'a göre, kendisine 420 bin lira vergi tahakkuk ettirilen 62 yaşındaki Gad Franko'nun -Şükrü Saracoğlu'nun hocası- “Saracoğlu'na söyleyiniz, devlet vatandaşın her şeyini hatta canını isteyebilir ama olmayan bir şeyi isteyemez” dediği iddia edilmiştir (Selek, 2004, s. 125). Ayrıca borçları 200.000

liradan yukarı tüm mükelleflerin menkul mallarının hemen satışa çıkarılacağı açıklanmıştır (Varlık Vergisini Vermeyen İlk Kafile, 1943, s. 1).

İşin ciddiyetini kavrayanlar ise vergi dairelerine koşmaya başlamışlardır. Örneğin 23 Ocak 1943'te bir mükellef, 414 bin lira tutan vergisini ödediği için derhal serbest bırakılmıştır (Bir Mükellef, 414 Bin Lira Vergiyi Ödediği İçin Derhal Serbest Bırakıldı, 1943, s. 1). Yine 24 Ocak'ta da ikinci kafile tutuklananlar kampa getirilmiş, bunlardan 200.000 lira borcu olan bir mükellef vergisini ödediğinden serbest bırakılmıştır (Varlık Vergisi, 1943, s. 1).

25 Ocak'ta borçları 200 bin lira ve üzerinde olanların mallarına el konulmaya başlanmış (Varlık Vergisini Vermeyen İlk kafile, 1943, s. 1) ve bu malların satışı için Pangaltı, Tophane ve Mahmutpaşa semtlerinde satış yeri açılmıştır (Varlık Vergisi, 1943, s. 1). Bununla beraber iyice köşeye sıkışan mükelleflerin bazıları kendilerine göre çözüm yolu bulmaya çalışmıştır. Örneğin 26 Ocak'ta Suriye'ye kaçmak isteyen 7 Musevi tüccar sınırda yakalanmıştır. Aleksandr İstavridi adlı bir kereste tüccarının da hasta olmadığı halde hastaneye yattığı anlaşılmıştır (Varlık Vergisini Vermeyenler, 1943, s. 1).

“Kaçmak isteyen 14 vergi borçlusu Yahudi yakalandı” (Gazetelerden)

“- Söyleyin bakayım neden kaçtınız?”

“- Kaçmadık bayım kaçırdık, kaçırdık! ...”

Akşam Gazetesi, 29 Ocak 1943, S. 8718, s. 1

Bu mükelleflerin bazıları da ellerindeki

değerli değersiz her ne varsa satmaya başlamışlardır. Büyük mükellefler ise gayrimenkullerini ellerinden çıkarmayı göze almışlardır. Örneğin Beyoğlu İstiklal Caddesi'nde bulunan ve içinde çeşitli dükkânlar ve kulüpten başka, İpek ve Melek sinemalarının yer aldığı Serkl Doryan binası ile müstemilatlarının sahipleri, Varlık Vergisi borçlarını ödeyemediklerinden 1,5 milyon bedelle belediyeye satma teklifinde bulunmuşlardır (Belediye Serkl Doryan'ı satın alıyor, 1943, s. 1). 1 milyon lira verilerek satın alınan bina, daha sonra çeşitli eklentilerle belediyeye 1 milyon 100 bin liraya mal olmuştur (Belediye 1 Milyon Liraya Satın Aldığı Serkl Doryan Binalarına 100 Bin Lira Daha Verecek, 1943, s. 2).

“- Vay canına, şu dolaba bak, amma da büyük!...”
“- Tabii! Kimbilir hangi borçlunun dolabı!...”
Akşam Gazetesi, 5 Şubat 1943, S. 8725, s. 1

“- Çöp var mı bay Salamon?...”
“- Ne çöpü beyim, çöp kaldı mı ki?... Görmüyor musun, tenzilatlı satış yapıyoruz!...”
Akşam Gazetesi, 17 Şubat 1943, S. 8737, s. 1

Harp züğürdü: “- Harp bu sene içinde bitecek, diyorlar.”

Harp zengini: “- Sus yüreğime indireceksin, şu dört sene içinde ancak üç apartman yaptırabildim!”

Son Posta Gazetesi, 6 Eylül 1943, S. 4700, s. 1

İstanbul'dan Aşkale'ye gönderilen kişilerin sayısı tam olarak bilinmese de, o dönemin gazetelerinde sevklerle ilgili bazı haberler yer almıştır. Örneğin 27 Ocak 1943'te tümü gayrimüslimlerden oluşan 32 kişi zabıta eşliğinde Aşkale'ye yollanırken, son anda 2 kişi 497,000 lira bularak serbest bırakılmıştır. Son Posta gazetesi o gün gidenleri ve durumlarını şöyle tasvir etmiştir:

“Erzurum trenine bindirilen 32 kişilik ilk kabile Aşkale yolcuları tıpkı Uludağ seyahatine çıkar gibi giyinmişlerdi. Ayaklarında golf pantolonları gözlerinde kar gözlükleri vardı. Vagon penceresinden duyulan ses: ‘Kuzum mösyö Alber, para meselesini çabuk bitir, belki Ankara'dan dönerim’...” (Varlık Vergisini Ödemiyenler, 1943, s. 1)

Ardından 12 Şubat 1943 akşamı 38 kişilik ikinci kabile Aşkale'ye hareket etmiştir (38 Kişilik İkinci Kafile Dün Akşam Aşkaleye Hareket Etti, 1943, s. 1).

Bunu, 26 Şubat akşamı 160 kişilik üçüncü bir kabile izlemiştir (Varlık Vergisi Borçlularından 160 Kişilik Üçüncü Kafile Dün Akşam Yola Çıkarıldı, 1943, s. 1). Ardından 12 Mart 1943'te 70 kişi (Dün 70 Kişilik Bir Kafile Aşkaleye Sevkedildi,

1943, s. 1), 22 Mart 1943'te 60 kişi (60 Mükellef Daha Aşkale'ye Gönderildi, 1943), 2 Nisan'da 69 kişi gönderilmiştir (60 Mükellef Daha Aşkale'ye Gönderildi, 1943, s. 1). Son Posta gazetesinin 17 Nisan 1943'te yayımladığı bir haberine göre, 16 Nisan'da da 56 kişi yola çıkarılırken, Aşkale'ye sevk edilen 600 kişilik amele kadrosu dolduğundan, gidenler Erzurum'da yol inşaatında çalıştırılacaklardır (Varlık Vergisini Vermeyenlerden 56 Kişi Daha Sevk Edildi, 1943, s. 3). Buna göre Aşkale'de 600 sürgün mükellef yer almaktadır. Fakat sürgünler devam etmiş; 30 Nisan 1943'te 79 kişi (Varlık Vergisi, 1943, s. 3), 7 Mayıs 1943'te 74 kişi (Varlık Vergisi, 1943, s. 2), 28 Mayıs 1943'te 75 kişi Aşkale'ye gönderilmiştir (Dün Büyük Bir Mükellef Kafilesi Sevk edildi, 1943, s. 2). 31 Mayıs 1943'te 95 kişi (Dün Akşam 95 Kişilik Bir Mükellef Kafilesi Gönderildi, 1943, s. 2), 11 Haziran 1943'te 45 kişi (45 Kişilik Bir Mükellef Kafilesi Dün Gönderildi, 1943, s. 2) gönderilmiştir. 7 Temmuz 1943 tarihinde de Son Posta gazetesinde sadece vergi borçlarını ödemeyen 1400 kişinin sevkine yakında başlanacağına dair bir haber yapılmıştır (Varlık Vergisi, 1943, s. 2).

Vurguncu: "- Vay canına, Hindistanda ölüleri yakarak geçinenler varmış!..."

Muhtekir: "- Ne çıkar, biz de dirileri yakarak geçiniyoruz!..."

Akşam Gazetesi, 6 Nisan 1943, S. 8785, s. 1

SONUÇ

Milli ekonomi ilkesi çerçevesinde devletin destekleyeceği girişimci bir sınıfın oluşması ve kalkınmanın bu yolla sağlanacağı öngörüsüyle yola çıkan genç Cumhuriyet'in ilk yılları, ulusal yerli sanayinin gelişmesi ve ihtiyaç duyulan sermayeye yönelik yaptığı düzenleme çalışmalarıyla geçmiştir. Emeğin sermayenin hizmetine sunulduğu bu dönemde, özel teşebbüsün teşvik edilmesi, ihtiyaç hâlinde kamu gücünün kullanılarak devletin gerekli alanlarda yatırım yapması esas alınmıştır. Haliyle ücretlendirmenin olanca düşük tutulduğu bu sistemde vergi yükü de tamamen sanayi ve tarım üretiminde yer alan çalışanların sırtına yüklenmiştir.

Ne var ki, uygulanan üretim politikaları ile istenilen sanayileşme sağlanamadığı gibi, 1929 Büyük Dünya Buhranı'nın etkisiyle halkın refahı ciddi anlamda düşmüştür. Artık gerekli yatırımların devlet eliyle yapılmasına dair görüşler ağırlık kazanmıştır. Devletçilik sadece sanayileşme alanında sınırlı kalmamış; millileştirme politikalarıyla daha önce yabancı imtiyazlı şirketlerin elinde bulunan demiryolu, liman, elektrik, havagazı, su, tramvay gibi altyapı hizmetlerinin devlet tarafından satın alınmasıyla da halk ağır bir vergi yükünün altına sokulmuştur.

Bu şartlarda İkinci Dünya Savaşı günlerine ulaşan ülke, savaşa girmemiş olsa da ağır koşullarını hissetmiş, özellikle ekonomik anlamda sıkıntılı günler yaşamaya başlamıştır. Tarımsal üretimin azalması, tüm dünyada ticarete konu olan emtia mallarının fiyatlarının düşmesi ile tarım ürünlerinin ihracatından elde edilen gelirlerin azalması ekonominin daralmasına neden olmuştur. Ekmek gibi temel gereksinimler karneye bağlanırken, artan enf-

lasyon, kıtlık, fiyat artışları halkın alım gücünü iyiden iyiye düşürmüştür.

İyice daralan hükûmet bütçesini toparlamak adına yeni yeni vergi arayışlarına girmiştir. İstanbul gazetelerinin 1942 başından itibaren gayrimüslimler ve özellikle de Yahudileri karaborsacılıkla, vurgunculukla ve ihtikârla (fazla kâr) suçlayıcı haberler yazıp, karikatürler yayımlaması ise çok kısa bir süre sonra hükûmetin hedef tahtasına bu kez kimleri oturttuğunu ortaya çıkarmıştır. Yeni vergi uygulamasıyla genelde hedef varlıklılar; zengin çiftçi, ticaret ve sanayici olarak gösterilmiş olsa da, özelde gayrimüslimler olmuştur. Ülkede ticaret ve sanayi teşebbüslerinin büyük kısmının gayrimüslimlerden oluşması yapılan açıklamaları gizleyememiştir.

Üstelik uygulamada vergi matrahlarının kurulan vergi komisyonları tarafından tayin edilmesi, bunların kararlarının nihai, kesin ve itirazlara kapalı olması, mükelleflere verilen ödeme süresinin sadece 15 gün ile sınırlandırılması, vergisini nakdi yollarla ödeyemeyenler için beden hizmeti getirilmesi ve en önemlisi uygulayıcıların şovenist duygularla hareket etmesi işin rengini ortaya koymuştur.

Kanunda açıkça yer almamakla beraber mükelleflere etnik ve dinsel aidiyetlerine göre vergi tahakkuk edilmiştir. Listeler açıklandığında en yüksek tahakkuk Barzilaiy Benjamen gemi şirketine çıkarılmıştır. Şirket 2 milyon lira vergi ödeyecekken, bu rakam İstanbul'daki kamu kuruluşlarının toplamından daha fazlasını işaret etmiştir. Örneğin Sümerbank 140.000, Emlak Bank 34 bin, Merkez Bankası 12 bin, Deniz Bank ise 6 bin vergi ödeyecektir. Bu rakam yine Halil Ali Bezmen için 1 milyon 500 bin, Armenak Şekerçiyen için 1 milyon, Narliyan Lütfiyan için 1 milyon, Şalom Biraderler için 1

milyon olarak belirlenmiştir (İstanbul'da Varlık Vergisi Listeleri Bu Sabah Asıldı, 1942, s. 1).

27 Ocak ile 3 Temmuz 1943 arasında sayıları kesin olarak bilinmemekle beraber vergisini ödeyemeyen 1000'in üzerinde ticaret, finans ve endüstri sektörlerinde önemli yerlere gelmiş gayrimüslim girişimci çalıştırılmak üzere Erzurum Aşkale'de bulunan kamplara gönderilmiştir. Burada ağır koşullarında, zor şartlarda çalıştırılan mükelleflerin 900'ü, yine yol işinde çalıştırılmak üzere 7 Ağustos 1943'te yük vagonlarına bindirilerek Sivrihisar'a nakledilmiştir (Varlık Vergisi, 1943, s. 1).

Zorla çalıştırılmaları bir yana, gayrimenkulleri ve malları da haczedilen bu kişilerin tüm varlıkları haraç mezat satılmıştır. Hatta bu malları alanlar arasında Cumhurbaşkanı İsmet Paşa'nın kardeşi Hasan Rıza Temelli de yer almıştır. Temelli, Varlık Vergisi nedeniyle zor duruma düşen İdrofil Pamuk Fabrikası ile kömür nakliyatı için 300 tonluk bir gemiyi yok pahasına satın almıştır. Yine bu sırada İstanbul Defterdarı olan ve satışları gerçekleştiren Faik Ökte'nin elden çıkarılan bir Ermeni vatandaşın evini satın alması, bu uygulamayı iyiden iyiye tartışmalı hale getirmiştir (Yalçın, 2004, s. 395-398).

Nihayetinde dünyada da büyük tepkilere neden olan Varlık Vergisi Kanunu uygulaması, 17 Eylül'de TBMM'de kabul edilen ek bir layiha ile askıya alınmıştır. Buna göre; "hizmet erbabiyle gündelik gayrisafi kazançları üzerinden vergiye tabi mükelleflerce: henüz ödenmemiş Varlık Vergisi borçları terkin" olunabilecektir (Varlık Vergisi'ne Dair Yeni Bir Kanun, 1943, s. 1). 1943 yılının Aralık ayında ise Aşkale ve Sivrihisar'da kamplarda çalıştırılanlar için yeni bir düzenleme düşünülmüştür. Buna göre, borçlarını kendi işinde

çalışarak ödeyebilecek olanlar ailelerinin yanına dönebilecek ve buna rağmen borçlarını ödemeyenler hakkında Tahsili Emval Kanunu hükümleri tatbik olunacaktır (Aile ve İş Muhitlerinde Çalışarak Bâkiye Borçlarını Ödeyebilecek Olan Varlık Vergisi Mükellefleri Aileleri Nezdine İade Edilecek, 1943, s. 1).

Uygulaması faciaya dönüşen Varlık Vergisi'nin ekonomik sonucu ise yine vatandaşı vurmuştur. Hammadde fiyatları artarken, maliyetler yükselmiş, artan maliyetler ürün fiyatlarına yansımıştır. Her şeyin fiyatı artarken, hükûmetin elde ettiği kazanç tam tersine dönmüş, artan kamu maliyetleri karşısında eriyip gitmiştir. Yeni vergilerin altında ezilen vatandaşlar (Kazanç vergisi/Yeni bir kanun lâyihasının hazırlıklarına başlandı, 1944, s. 4), her şeyin sorumlusu olarak görmeye başladığı gayrimüslümlere karşı daha fazla bilenmiştir. Uluslararası kamuoyundan şiddetli eleştiri alan iktidar, toplamda 316 milyon lira tahsil ettiği (Varlık Vergisinin Tasfiyesi Kabul Edildi, 1944, s. 1) ve İstanbul'da 100 milyonluk vergi kaydının terkin edildiği (Varlık Vergisi, 1944, s. 1) Varlık Vergisi Kanunu'nu 15 Mart 1944'te resmen yürürlükten kaldırmış olsa da, kendisine olan eleştirileri hiçbir zaman durduramamıştır. Nitekim hükümet, çokpartili rejime geçilerek Demokrat Parti'nin kurulması (1946) ve sonraki ilk genel seçimde (1950) iktidarı kaybetmiştir. O günden sonra kurulan hükümetlerin hiçbirinde de bir daha çoğunluk iktidarı olarak yer alamamıştır.

Bu sırada ülke basını birkaç muhalif yayın dışında tüm vergi uygulamalarını koşulsuz desteklemiştir. Bunun nedeni ise bu yıllarda yayımlanan gazetelerin sahip ve başyazarlarının aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde

milletvekili olmalarıdır. Yayınlarını iktidarın hizmetine sunan bu kişiler, yayımladıkları haber, yazı ve karikatürlerle toplumu siyasal iktidarın istediği yönde etkileyebilmişlerdir. Özellikle Varlık Vergisi uygulaması, mükelleflerin büyük oranda gayrimüslimlerden oluşması nedeniyle ırkçı bir ideolojinin parçası haline getirilmiştir. Gazeteler Nazi Almanyası'nın kan ve ırk esasına dayanan politikasının dünyayı kasıp kavurduğu bu ortamda üstü örtülü ırkçılık içeren haber, yazı ve karikatürler yayımlayarak muhataplarına gözdağı vermişlerdir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, E. (2017). "Vakanüvis" - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Mart/March 2017, y. 2, s. 1.
- Aydemir, Ş. S. (2011). İkinci Adam, Cilt 1, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Cillov, H. (1965). "Türkiye'de Sanayi İstatistikleri", İktisat Fakültesi Mecmuası, c. 16, s. 1-4.
- Cillov, H. (1970). "İktisadi İstatistiklerimizde 50 Yıllık Gelişmeler", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, c. 30, s. 1-4.
- Demirel, S. (2015). İstanbul Sanayi Odasının. Altmışınca Yılında Türk Sanayii, İstanbul: İstanbul Sanayi Odası Yayını.
- İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920 – 1973", TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, Ekim 1993, c. 2.
- Ökçün, G. (1997). Osmanlı Sanayi 1913 - 1915 Yılları Sanayi İstatistikleri, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını.
- Selek, P. (2004) . Barışamadık, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Topuz, H. (2007). Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, c.12, s.3.
- Yalçın, S. (2004). Efendi/Beyaz Türklerin Büyük Sırrı, İstanbul: Doğan Kitapçılık. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 25.09.1930, Devre 3, Cilt 21, İçtima 3.

GAZETELER

- Akşam Gazetesi, 3 Eylül 1939, S. 7496
- Akşam Gazetesi, 30 Mayıs 1929, S. 3816
- Akşam Gazetesi, 8 Haziran 1929 S. 3825
- Akşam Gazetesi, 15 Haziran 1935, S. 5982
- Akşam Gazetesi, 26 Şubat 1930, S. 4087
- Akşam Gazetesi, 26 Ocak 1943, S. 8715
- Akşam Gazetesi, 17 Aralık 1942, S. 8678
- Akşam Gazetesi, 8 Ağustos 1943, S. 8909
- Akşam Gazetesi, 15 Haziran 1935, S. 5982
- Akşam Gazetesi, 14 Haziran 1935, S. 5980
- Akşam Gazetesi, 18 Haziran 1935, S. 5985
- Akşam Gazetesi, 21 Haziran 1935, S. 5988
- Akşam Gazetesi, 2 Mayıs 1941, S. 8091
- Akşam Gazetesi, 6 Haziran 1941, S. 8128
- Akşam Gazetesi, 30 Ocak 1942, S.8359
- Akşam Gazetesi, 6 Mart 1942, S. 8405
- Akşam Gazetesi, 30 Mayıs 1941, S. 8119
- Akşam Gazetesi, 18 Eylül 1942, S. 8590
- Akşam Gazetesi, 21 Kasım 1942, S. 8652

- Akşam Gazetesi, 17 Aralık 1943, S. 8678
Akşam Gazetesi, 26 Ocak 1943, S. 8715
Akşam Gazetesi, 27 Kasım 1942, S. 8658
Akşam Gazetesi, 29 Aralık 1942, S. 8887
Bugün Gazetesi, 6 Ağustos 1942, S. 593
Bugün Gazetesi, 24 Aralık 1942, S. 710
Cumhuriyet Gazetesi, 5 Ağustos 1945, S. 2541
Cumhuriyet Gazetesi, 12 Haziran 1929, S.1828
Cumhuriyet Gazetesi, 12 Haziran 1930, S. 2189
Cumhuriyet Gazetesi, 4 Ekim 1931, S. 2662
Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mart 1944, S. 7035
Cumhuriyet Gazetesi, 6 Haziran 1941, S. 6044
Cumhuriyet Gazetesi, 1 Haziran 1942, S. 6390
Haber Gazetesi, 3 Nisan 1942, S. 3627
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 3 Ekim 1931, S. 3671
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 4 Temmuz 1932, S. 3939
İkdam Gazetesi, 1 Mayıs 1941, S.641
Orak-Çekiç, 29 Kanun-ı Sani 1925, S. 2
Orak-Çekiç, 29 Kanun-ı Sani 1925, S. 2
Orak-Çekiç, 5 Şubat 1925, S. 3
Orak-Çekiç, 21 Kânun-ı Sani 1925, S. 1
Orak-Çekiç, 29 Kanun-ı Sani 1925, S 2
Orak-Çekiç, 5 Şubat 1925, S. 3
Resmî Gazete, 14 Temmuz 1932, S. 2150, s. 871
Resmi Gazete, 12 Teşrin-i Sani 1942, S. 5255
Resmi Gazete, 26 Ocak 1940 (Tertip 3), c. 21, S. 4417
Resmi Gazete, 6 Temmuz 1931, S. 1841
Resmi Gazete, 15 Temmuz 1931, S. 1849
Resmî Gazete, 1 Ağustos 1931, S. 1862 ve 6 Ağustos 1931, S. 1866
Resmi Gazete, 29 Mayıs 1932, S. 2110
Resmî Gazete, 8 Haziran 1933, S. 2422
Resmi Gazete, 18 Haziran 1933, S. 2430
Resmî Gazete, 2 Ocak 1936, S. 319
Resmi Gazete, 25 Mart 1942, S. 5066
Resmî Gazete, 12 Kasım 1942, S. 5255
Resmi Gazete, 12 Teşrin-i Sani 1942, S. 5255
Son Posta Gazetesi, 2 Ağustos 1930, S. 7
Son Posta Gazetesi, 5 Ağustos 1930, S. 10
Son Posta Gazetesi, 7 Mayıs 1943, S. 4578
Son Posta Gazetesi, 28 Ocak 1943 Tarihli S. 4479
Son Posta Gazetesi, 13 Şubat 1943, S.4495
Son Posta Gazetesi, 27 Şubat 1943, S. 4509
Son Posta Gazetesi, 13 Mart 1943, S. 4523
Son Posta Gazetesi, 13 Mart 1943, S. 4533
Son Posta Gazetesi, 3 Nisan 1943, S. 4544
Son Posta Gazetesi, 17 Nisan 1943, S. 4558
Son Posta Gazetesi, 1 Mayıs 1943, S. 4572
Son Posta Gazetesi, 8 Mayıs 1943, S. 4579
Son Posta Gazetesi, 29 Mayıs 1943, S. 4600
Son Posta Gazetesi, 1 Haziran 1943, S.4602
Son Posta Gazetesi, 12 Haziran 1943, S. 4613
Son Posta Gazetesi, 7 Temmuz 1943, S. 4636
Son Posta Gazetesi, 2 Eylül 1930 S. 58
Son Posta Gazetesi, 8 Ağustos 1930, S. 13

- Son Posta Gazetesi, 1 Mayıs 1941, S. 3862
Son Posta Gazetesi, 3 Haziran 1942, S. 4248, S. 4248
Son Posta Gazetesi, 29 Nisan 1943, S. 4570
Son Posta Gazetesi, 3 Haziran 1942, S. 4248
Son Posta Gazetesi, 1 Aralık 1931, S. 486
Son Posta Gazetesi, 8 Nisan 1943, S. 4549
Son Posta Gazetesi, 21 Ocak 1943, S. 4472
Son Posta Gazetesi, 17 Ocak 1943, S. 4468
Son Posta Gazetesi, 18 Ocak 1943, S. 4469
Son Posta Gazetesi, 21 Ocak 1943, S. 4472
Son Posta Gazetesi, 21 Ocak 1943, S. 4472
Son Posta Gazetesi, 22 Ocak 1943, S. 4473
Son Posta Gazetesi, 26 Ocak 1943, S. 4477
Son Posta Gazetesi, 27 Ocak 1943, S. 4478
Son Telgraf Gazetesi, 4 Temmuz 1942, S. 1910
Son Telgraf Gazetesi, 21 Ağustos 1942, S. 1958
Son Telgraf Gazetesi, 15 Eylül 1942, S. 1983
Tan Gazetesi, 15 Haziran 1935, S. 54-3357
Tan Gazetesi, 2 Eylül 1939, S. 1469
Tan Gazetesi, 12 Eylül 1939, S. 1479
Tan Gazetesi, 6 Mayıs 1941, S. 2052
Tasviri Efkar Gazetesi, 19 Eylül 1942, S. 823
Tasviri Efkar Gazetesi, 1 Temmuz 1942, S. 743
Tasviri Efkar Gazetesi, 28 Ağustos 1942, S. 801
Tasviri Efkar Gazetesi, 9 Eylül 1942, S.83
Tasviri Efkar Gazetesi, 15 Eylül 1942, S. 819
Tasviri Efkar Gazetesi, 18 Eylül 1942, S. 822
Ulus Gazetesi, 3 Aralık 1943
Vakit Gazetesi, 3 Haziran 1929, S. 4092
Vakit Gazetesi, 21 Şubat 1930, S. 4354
Vakit Gazetesi, 7 Ağustos 1932, S. 5236
Vakit Gazetesi, 9 Haziran 1933, S. 5536
Vakit Gazetesi, 21 Ocak 1942, S. 8618
Vakit Gazetesi, 24 Ocak 1942, S. 861
Vakit Gazetesi, 22 Ocak 1942, S. 8619
Vakit Gazetesi, S. 8596
Vakit Gazetesi, 7 Ocak 1942, S. 8601
Vakit Gazetesi, 1 Aralık 1931, S. 4991
Vakit Gazetesi, 2 Haziran 1942, S. 8746
Vakit Gazetesi, 18 Aralık 1942, S. 892
Vakit Gazetesi, 18 Aralık 1942, S. 8922
Vakit Gazetesi, 19 Ocak 1943, S. 8952
Vakit Gazetesi, 22 Ocak 1943, S. 8955
Vakit Gazetesi, 24 Ocak 1943, S. 8957
Vatan Gazetesi, 4 Kasım 1942 Tarihli S. 747
Vatan Gazetesi, 12 Kasım 1942, S. 755
Yarın Gazetesi, 22 Şubat 1930, S. 71
Zaman Gazetesi, 18 Haziran 1935